

Būsto karjera ir jos trajektorijos demografinio gyvenimo ciklo pradžioje: Lietuvos jaunimo apsirūpinimo būstu situacija

APOLONIJUS ŽILYS

Vytauto Didžiojo universitetas

Santrauka. *Straipsnyje analizuojama, kaip įvairūs būsto politikos ir būsto sektoriaus instituciniai mechanizmai geba užtikrinti ar apriboti jaunimo ir jaunų namų ūkių galimybes savarankiškai apsirūpinti ir išlaikyti turimą būstą, kartu struktūruoti jaunų namų ūkių požymius. Pastebėta, kad būsto pozicija, kuri dažnai įvardijama kaip būsto karjera, gali nulemti įvairius individualius ar namų ūkio požymius ar elgsenas. Skirtinguose būstuose gyvenantys asmenys priklausomai nuo būsto tipo ar valdos skiriasi kasdienio vartojimo praktikomis, teikiama viešųjų paslaugų prieinamumo galimybėmis ar net sociodemografiniais požymiais. Būstą galima traktuoti kaip nevienodai prieinamą išteklių šiuolaikinėse visuomenėse, o jaunimas kaip socialinė grupė išskiriamas kaip didžiausia rizikos grupė, kuri pasižymi gerokai menkesnėmis galimybėmis apsirūpinti būstu savarankiškai, palyginti su kitomis amžiaus kohortomis. Taigi šio straipsnio tikslas – atskleisti Lietuvos jaunimo (18–29 metų) ir jaunų suaugusiųjų (30–35 metų) būsto apsirūpinimo situaciją privačiame būsto fonde, pateikiant sociodemografinę Lietuvos jaunimo ir jaunų namų ūkių, užimančių skirtingas būsto karjeras, portretą. Straipsnyje pasitelkiami reprezentatyvios anketinės Lietuvos jaunimo ir jaunų suaugusiųjų apklausos duomenys. Pastebėta, kad būsto nuoma asocijuotina su laikinumo pozicija ir savarankiško gyvenimo startą apibendrinančiomis jaunimo sociodemografinėmis savybėmis, o nuosavo būsto valda integruoja įvairų jaunimą. Taip pat gyvenimas tėvų būste būdingas ne tik jaunuoliams, kurie užima ikikohabitacinį ir dar nesavarankiško gyvenimo atskirai nuo tėvų laikotarpį, bet net septintadalis jaunų namų ūkių dalis koreliuoja tėvų būste jau su savo vaikais. Tai parodo, kad dalis jaunų namų ūkių patiria būsto nepriteklių ir turi ribotas savarankiško apsirūpinimo būstu galimybes. Kitos dvi būsto karjeros – išsimokamas ir visiškai nuosavas būstas Lietuvoje – sietinos su šeimos kūrimu (partneryste ar santuoka) ir prokreacine (vaikų turėjimu) elgsena namų ūkyje. Tai rodo, kad nuosavo būsto karjera derinama su šeiminių statuso pokyčiu ir demografiniais langais gyvenimo ciklo perspektyvoje.*

Reikšminiai žodžiai: *būsto politika, būsto valda, jaunimas, jaunas namų ūkis, apsirūpinimas būstu, būsto karjera, gyvenimo ciklas.*

Įvadas

Būsto prieinamumas ir apsirūpinimas būstu yra ypač aktualus klausimas, nes šios problemos sprendimo būdai atskleidžia, kaip visuomenėje užtikrinamas saugios gyvenamosios aplinkos ir pastogės poreikis (Ansell 2014), kaip stratifikuojama gyvenimo kokybė priklausomai nuo būsto prieinamumo galimybių (Kemeny 1995 ir 2005), kam būsto prieinamumas užtikrinamas pirmiausia, kas turi ribotas galimybes savarankiškai apsirūpinti būstu (Saunders 2005). Būstas tampa esminiu ar net svarbiausiu namų ūkių sukauptu turtu, žvelgiant viso gyvenimo ciklo požiūriu, taigi apsirūpinimas būstu – ar rinkoje, ar gaunant paramą iš valstybės – egzistuoja kaip namų ūkių ar individų vartojimo galimybių išraiška (Beer et al. 2006; Borrowman et al. 2017; Doling, Elsinga 2013). Verta pažymėti ir tai, kad apsirūpinimo būstu galimybės nenusako būsto įsigijimo kaip baigtinio rezultato, nes apsirūpinimo būstu klausimo aktualumas neišnyksta po to, kai namų ūkis ar asmuo įsigyja savo nuosavą būstą ar gali reziduoti ilgą laikotarpį nuomojamame būste. Būstas ir jo požymiai gali stipriai koreliuoti su namų ūkių gyvenimo šansus lemiančiomis struktūromis įsigijus būstą. Galiausiai patys individai ar namų ūkiai yra mobilūs, žvelgiant iš viso gyvenimo ciklo perspektyvos, nes jie gali keisti gyvenamąją vietą ir būstą kelis kartus. Taip pat namų ūkiai, gyvenantys skirtinguose būstuose, priklausomai nuo jo tipo (pvz., individualus namas ar butas daugiabutyje) ar valdos (angl. *housing tenure*), skiriasi tiek kasdienio vartojimo praktikomis, tiek teikiamų viešųjų paslaugų (kaip švietimo, sveikatos ar kt. paslaugos) prieinamumo galimybėmis (Aidukaitė 2013; Harloe 1994; Žilys 2015).

Būstą galima traktuoti kaip nevienodai prieinamą ir svarbų išteklių šiuolaikinėse visuomenėse, o jaunimas kaip socialinė grupė demografiniu pjūviu išskiriamas kaip didžiausia rizikos grupė, pasižyminti gerokai menkesnėmis galimybėmis apsirūpinti būstu savarankiškai, palyginti su kitomis amžiaus kohortomis (Filandri, Bertolini 2016). Žinoma, pats jaunimas nėra homogeniška grupė, nes jauni namų ūkiai pasižymi skirtingomis socioekonominėmis ar sociodemografinėmis pozicijomis, tad ir minėtos galimybės atitinkamai struktūruojasi. Taigi šio straipsnio tikslas – atskleisti Lietuvos jaunimo (18–29 metų) ir jaunų suaugusiųjų (30–35 metų) apsirūpinimo būstu situaciją privačiame būsto fonde, pateikiant sociodemografinę Lietuvos jaunimo ir jaunų namų ūkių analizę priklausomai nuo užimamos būsto pozicijos. Prieš atliekant Lietuvos situacijos apžvalgą ir duomenų analizę, pirmame skyriuje bus kontekstualizuojama būsto politikos reikšmė būsto apsirūpinimo klausimais, bandoma atskleisti, kaip priklausomai nuo gerovės valstybės vaidmens ir įsipareigojimų už visą būsto sektorių keičiasi

jaunimo būsto prieinamumo galimybės. Kadangi Lietuvos būsto politika ir būsto sektoriaus situacija yra savita, tai, aptariant būsto politikos specifiką moderniose visuomenėse, bus trumpai supažindinama su bendrais Lietuvos būsto sektoriaus bruožais, kurie gali lemti jaunimo apsirūpinimo būstu situaciją. Antrajame skyriuje apžvelgiamos įvairios empirinės demografų ir kitų mokslininkų studijos, kurios pasiūlo perspektyvą, kaip jaunimo ir/ar jaunų namų ūkių ir paties būsto požymiai yra susiję, kaip būsto įsigijimas susijęs jauno žmogaus namų ūkio kūryba, kaip gyvenamojo būsto požymiai yra susiję su jauno asmens gyvenimo ciklo stadijomis bei jo priimamais rezidenciniais ir būsto nuosavybės sprendimais. Galiausiai naudojantis empiriniais jaunimo reprezentatyvios apklausos Lietuvoje duomenimis pristatomi rezultatai, koks jaunimas ar jaunas namų ūkis bus linkęs labiau gyventi vienoje iš išskirtų 6 nuosavo būsto pozicijų, kurios darbe įvardijamos kaip būsto karjeros (angl. *housing career*). Minėti rezultatai leis kelti prielaidas apie būsto politikos situaciją Lietuvoje jaunimo grupės atžvilgiu, bet ir išryškinti bendrąsias būsto sektoriaus tendencijas.

Būsto politikos reikšmė jaunimo būsto apsirūpinimo klausimu

Būsto politikos analizė turi galias tradicijas socialinės politikos valdysenoje analizuojant būsto apsirūpinimo problematiką moderniose visuomenėse. Valstybės vaidmuo patenkinti populiacijos būsto poreikius yra gana aiškus ir teisiškai apibrėžtas, kai diskutuojama apie socialinio būsto sektorių ir poreikį būstui įsigyti ar paramą būstui išlaikyti. Socialinis būstas dažnai apibrėžiamas kaip likutinis ar skirtas tik skurdžiausioms ar didžiausios socialinės atskirties socialinėms grupėms, o šis būsto sektorius dažniausiai koordinuojamas viešojo administravimo aparato. Laikantis nustatytų įvairių tinkamumo kriterijų, kuriuos padiktuoja tuometinis politinis kursas, dažniausiai apibrėžiamos įvairios tikslinės grupės pagal savo ribotas galimybes savarankiškai apsirūpinti būstu, kurios turi teisę į socialinį būstą, būsto subsidijas, paramą būstui įsigyti ar išlaikyti ar kitokią valstybės pagalbą būstui gauti (Lennartz 2011). Be finansinės valstybės paramos būstui apsirūpinti ar socialinio būsto fondo administravimo, valstybė gali reguliuoti būsto fonde privataus būsto sektoriaus dalį, pasitelkdama teisinius, organizacinius ir institucinius instrumentus (Harloe 1994). Nors skirtingose valstybėse įsipareigojimai už populiacijos būsto poreikius skiriasi priklausomai nuo būsto dekomodifikacijos laipsnio, pastebima, kad būstas kaip resursas (palyginti su tokiomis valstybinio aprūpinimo grandinėmis, kaip švietimas, sveikatos ir socialinė apsauga) buvo labiausiai komodifikuotas ir

priklausomas nuo rinkos net ir dosniausiose socialdemokratinėse gerovės sistemose (Aidukaitė 2013; Lennartz 2014).

Modernios gerovės valstybės būsto politikos klausimu klasifikuojamos į dualistines ar unitarines-integruotas būsto sistemas: kuo aiškiau matomi socioekonominiai ir sociodemografiniai (populiacijos, gyvenimo kokybės ir būsto parametrų) skirtumai tarp (socialinio ir privataus būsto) nuomininkų ir būsto savininkų, tuo labiau tikėtina, kad būstas yra komodifikuotas ir matoma aiški duali skirtis tarp privataus (būsto nuosavybė ir privati nuoma) ir valstybinio (socialinio) būsto sektorių (Kemeny 1992 ir 1995). Valstybėse, kuriose dominuoja privati būsto nuosavybė, sukaupta gerovė paskirstoma per namų ūkio gyvenimo ciklą taip, kad jauni namų ūkiai turi prisiimti didesnę atsakomybę už savo būsto poreikių patenkinimą, kuo greičiau įžen-giant į privačią būsto rinką. Tokią tendenciją dažniausiai atspindi dualios būsto sistemos, kai jauni namų ūkiai ir jaunimas stengiasi kuo greičiau pa- imti būsto paskolą kaip tam tikrą apsirūpinimo būstu problemos sprendinį (Doling, Elsinga 2013; Kemeny 2001; Lennartz 2011). Pastebima univer- sali tendencija, kad ES valstybinės gerovės sistemos aprūpinimas per pas- taruosius kelis dešimtmečius transformavosi net ir unitarinėse-integruotose būsto sistemose į labiau individualaus lygmens ekonominio augimo ir pri- vataus kapitalo kaupimo režimus, kuriuose gali dalyvauti įvairaus lygmens privatūs veikėjai (nuo namų ūkio iki stambių NT įmonių, bankų) (Filan- dri, Bertolini 2016; Lennartz et al. 2016). Privačiame būsto sektoriuje tai identifiikuotina augančiu privataus būsto sektoriumi, mažėjančia valstybės parama būstui apsirūpinti, augančia finansinio sektoriaus įtaka būsto sek- toriuje ir augančiomis būsto kainomis (Allen et al. 2004, Hulchanski 1995; van Gent 2009). Po 2008 m. globalios ekonomikos krizės gerovės valstybių išlaidų mažinimas, taupymo priemonių (angl. *austerity measures*) taikymas planuojant valstybės biudžetą ir vis mažesni gerovės valstybės įsipareigoji- mai dėl visuomenės būsto poreikių aprūpinimo padidino galimybių stan- dartiniam namų ūkiui tapti nuosavo būsto savininku ir narystės kitose būs- tų valdose atotrūkį (pvz., gyventi socialiniame būste ar privačiai nuomotis būstą) (Ansell 2014; Borrowman et al. 2017).

Besinuomuojuojantys privatų būstą namų ūkiai dualistinėse būsto siste- mose patenka į „amžinos nuomos“ ir neplanuoto mobilumo spąstus: tokie namų ūkiai turi menkesnes galimybes įsigyti savo būstą be išorinės (tėvų) paramos; namų ūkiams privati nuoma kainuoja brangiai dėl kainų būsto rinkoje svyravimo (dažnu atveju augimo), norint išlaikyti privačiai nuo- mojamą būstą. Išlaikant ilgą laiką privačiai nuomojamą būstą, namų ūkių skola akumuliuojasi, jų finansiniai įsipareigojimai dažniausiai tik didėja. Didelės būsto išlaikymo sąnaudos ar augančios būsto kainos be didesnės valstybės pagalbos tiesiogiai veikia namų ūkio skolą, o tai ypač aštrus

klausimas jauniems namų ūkiams, sprendžiantiems savo gyvenamojo būsto klausimus (Beer et al. 2006, Borrowman et al. 2017). Tokiame kontekste pagrindinis kiekvieno namų ūkio turtas dažnu atveju yra nuosavas būstas, kuris užtikrina ne tik saugią finansinę gyvenimo situaciją, bet ir suteikia didesnius gyvenimo šansus kopti socialinio mobilumo laiptais, geresnes galimybes kurti stabilesnę namų ūkio padėtį ir mažinti namų ūkių patiriamą įtampą (Ingram-Gilderbloom 2008; Rowley, Ong 2012). Pastebėta, kad nuosavo būsto savininkai turi didesnių galimybių rinktis gyvenamąją vietą ir taip kartu konsoliduoti kaimynystę, didinti bendrą socialinį kapitalo lygį ar net už(si)tikrinti asmeninio egzistencinio saugumo jausmą dėl ateities (Pahl 2001; Saunders 2005).

Daugelis analitikų pabrėžia, kad būsto politikos posūkis individualistinio būsto apsirūpinimo link paaštrina tarpgeneracinius skirtumus ir kartu besikeičiančią sociodemografinę ir socioekonominę būsto sektoriaus struktūrą. Naujausiame moksliniame diskurse kalbama apie jaunus asmenis ir jaunus namų ūkius, kuriems sunku įsiterpti tarp senesnių namų ūkių ir tapti būsto savininkais, ar rizikas, kurios parodo, kaip lengva iškristi iš būsto savininkų klasės. Apie tokį jaunimą būsto politikos kontekste kalbama kaip apie nuomininkų kartą (angl. *generation rent*), kuri turi labai ribotas galimybes tapti būsto savininkais ir kuri turi daugiau šansų išlikti ilgą laiką privataus būsto nuomininkais, palyginti su tėvų ar senelių kohortomis (Borrowman et al. 2017; Filandri, Bertolini 2016; Lennartz et al. 2016). Nors reikšminga privataus būsto nuomininkų dalis tarp visų gyventojų nėra kažkas naujo, bet naujais tyrimais, kuriems atlikti naudojami longitudinaliniai duomenys, atskleidžia poslinkį link dualistinės būsto sistemos daugelyje išsivysčiusių šalių bei didėjančius tarpgeneracinius skirtumus ir nelygybes tarp skurdžiai gyvenančių (nuomoja būstą) ir turtingai gyvenančių (turi nuosavą būstą) gyventojų (angl. *housing poor vs. housing rich*). Jaunimas kaip nuomininkų karta turi mažesnių galimybių įsigyti nuosavą būstą, bet kartu apima plačią apsirūpinimo būstu trajektoriją, palyginti su tėvų karta. Taip yra dėl to, kad tradicinio suaugusio asmens atributai įgyjami vis vyresniame amžiuje, vidutinis santuokos sudarymo amžius ilgėja, ilgesnė kohabitacija ir korezidencija tampa santuokos preliudija, o didėjanti namų ūkių formų pliuralizacija veikia jaunimo būsto pasirinkimus (Buzar et al. 2005). Šiuolaikinio jaunimo gyvenimo trajektorija, pereinant į suaugusiojo fazę, įgauja įvairesnių formų ir išsitiesia laike, kol pasiekiami tradiciniai suaugusiojo gyvenimo atributai, kai jaunimo tėvų gyvenimo ciklo etapas, pereinant į suaugusiojo (ar jauno suaugusio) fazę, yra pastebimai mažiau dinamiškas, labiau linijinis ir nuspėjamas, taip pat trumpesnis laike (Doling, Elsinga 2013; Kemeny 2001; Lennartz 2011 ir 2014).

Besitraukianti valstybinė parama socialinio būsto sektoriui nukreipia namų ūkius tapti privataus būsto sektoriaus veikėjais, kurie turėtų stengtis maksimizuoti savo gerovę ir kuo greičiau įžengti į būsto savininkų klasę per kuo trumpesnę gyvenimo ciklo periodą (Hulchanski 1995; Lennartz 2011). Didėjanti būsto savininkų dalis ir mažėjantys valstybės išpareigojimai už būsto poreikius visuomenėje yra netiesioginis socialinis kontraktas tarp valstybės ir piliečių, kad jie turėtų tapti atsakingi už savo gerovės kūrimą ateityje būsto klausimu (van Gent 2009). Šis netiesioginis kontraktas tampa ypač svarbus tose gerovės sistemose, kuriose gerovė, sulaukus pensinio amžiaus, priklauso nuo asmens galimybių sukaupti turtą per visą gyvenimo ciklą; tad būsto nuosavybė kaip pagrindinis ir didžiausias asmens ar namų ūkio turtas tampa esminiu kapitalu, leidžiančiu užtikrinti tą gerovę (Filandri, Bertolini 2016). Demografinis kontekstas tik paaštrina būsto nuosavybės, kaip namų ūkio gerovės garanto, klausimą: mažas gimstamumas ir mirtingumas, besikeičianti namų ūkio formų struktūra, mažėjanti darbingo amžiaus populiacija tik sustiprina nuosavo būsto valdos reikšmę kaip (apsi)draudimą siekiant saugios finansinės padėties senėjančioje visuomenėje (Doling, Elsinga 2013; Lersch, De Wilde 2013). Minėti demografiniai poslinkiai ir gyvenimo ciklas turi gerokai reikšmingesnį efektą dualistinėse būsto sistemose, kuriose yra silpna valstybinio būsto aprūpinimo sistemos pagalba ir gyvenimas nuosavame būste lieka saugiausia būsto apsirūpinimo situacija nei integruotose sistemose, kur šiuos klausimus švelnina gerovės valstybė. Šį efektą patiria jauniausios kohortos, nes didėjančią ne būsto savininkų gyventojų dalį ES ir EBPO sudaro jaunimas iki 30 metų, kuriems vis sunkiau įsilieti į būsto savininkų klasę (Ansell 2014; Filandri, Bertolini 2016; Rowley, Ong 2012).

Lietuvos būsto sektorių galima apibūdinti kaip hiperdualistinį. Jame pasitebimi gana ryškūs skirtumai tarp būsto nuomos ir nuosavybės valdų, perėjus iš hiperintegruotos sovietinės sistemos, kurioje būsto apsirūpinimo klausimai buvo sprendžiami totalinės paternalistinės valstybės. Visų pirma, sovietinė būsto aprūpinimo sistema ir totalinė gerovės valstybė Lietuvoje sprendė būsto prieinamumo kaip (adekvataus būsto) deficito klausimą, o ne būsto prieinamumo kaip būsto įperkamumo klausimą. Sovietinė būsto politika buvo totalinė ir eliminavo bet kokius namų ūkio sprendimus rinktis būstą, jo tipą, būsto valdą, kaimynystę ar būsto lokaciją, nes visas būsto sektorius (būsto planavimo, statybos, paskirstymo ir administravimo grandinės) priklausė nuo viešojo administravimo aparato sprendimų, kas ir kokiame būste turėtų gyventi (Andrusz 1992; Bessonova 1992). Per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį minėta sistema Lietuvoje buvo transformuota į hiperdualistinę būsto sistemą, kurioje išryškėja aiškūs skirtumai tarp socialinio ir privataus būsto sektorių. Netgi pereinamuoju laikotarpiu įgyvendinus masinės būsto

privatizacijos programą, buvo keliami aiškūs politiniai tikslai sukurti privačios būsto rinkos pamatus, atsisakyti „sovietinių“ plačios aprėpties būsto programų ir masinių įsipareigojimų už visos populiacijos būsto poreikius, o likusį (neprivatizuotą ir minimalų) valstybinio būsto sektorių transformuoti į socialinį būstą bei palikti tik skurdžiausioms tikslinėms grupėms, atliepiant jų būsto poreikius dėl jų menkų galimybių savarankiškai apsirūpinti būstu naujoje rinkoje (Jurgaitytė 2005). Bet pereinamojo laikotarpio Lietuvoje vykusios struktūrinės reformos nėra išskirtinės savo politiniu turiniu (be tam tikrų reformų institucinės įgyvendinimo specifikos), nes panašų kelių rinkosi daugelis posovietinių ir posocialistinių valstybių (Aidukaitė 2013; Ruopilla 2005 ir 2007; Stanilov 2007; Struyk 1996; Tsenkova 2009). Tai lėmė, kad dažniausiai privatus sektorius sudaro daugiau nei 80 proc. iki šiol daugelio posovietinių ir posocialistinių šalių viso būsto fondo, o Slovakijoje ir Lietuvoje privataus būsto fondo dalies rodiklis (89 proc.) yra antras aukščiausias po Rumunijos (96 proc.) (Eurostat 2014).

Naujausi tyrimai Lietuvoje (Burneika et al. 2017; Valatka et al. 2014; Žilys 2015) leidžia apžvelgti, kokias pasekmes turi sėkmingai įgyvendintos posovietinės reformos, pereinant prie privataus būsto apsirūpinimo ir atsitraukiant nuo bendros populiacijos būsto aprūpinimo. Pavyzdžiui, vienas charakteringiausių išryškėjančių bruožų – tai pačios būsto nuosavybės dualumas. Pastebima, kad būsto nuosavybės valdoje didelę dalį sudaro (1) senieji būstų savininkai, įgiję būstą lengvatiniu privatizacijos būdu ir dominuojantys sovietinės statybos periodo būsto fonde, bei (2) gausėjanti naujųjų būsto savininkų dalis, kuri dažniausiai naudojami būsto paskolų rinkos priemonėmis, dažniausiai įsipareigojant ilgam laikui už savo būstą priemiesčiuose. Būsiami būstų savininkai yra gana homogeniška grupė – tai jaunos šeimos su mažamečiais vaikais, kurie linkę rinktis ilgesnio laikotarpio finansinius įsipareigojimus, susijusius su būstu (t. y. ilgalaikę būsto paskolą), bei turintys kapitalo ir galimybių tą padaryti. Būsto nuomą Lietuvos didmiesčiuose renkasi (ar priversti rinktis) jauni bevaikiai, kohabituojantys namų ūkiai ar individai, o minėti namų ūkiai yra mobiliusia grupė, nes daugiau nei 90 proc. negyvena ilgiau nei penkerius metus tame pačiame privačiai nuomojamame būste (Žilys 2015). Čia pastebimos panašios demografinės tarpgeneracinės nelygybės tendencijos tarp senų ir naujų namų ūkių, kai šie priversti įsipareigoti už visą nuosavo būsto kainą, palyginti su tėvų karta, o likusi reikšminga jaunų namų ūkių dalis gali būti apibūdinama kaip nuomininkų karta. Taigi, be minėto būsto politikos konteksto, tampa svarbu suprasti, koks jaunimas ir jauni namų ūkiai užima skirtingas būsto pozicijas priklausomai nuo būsto valdos ir jo būsto kontrolės laipsnio, kaip susijęs jaunimo demografinis kelias kartu su būsto pasirinkimu, kaip galiausiai apsirūpinimas būstu formuoja pačio jaunimo

namų ūkio kūrybą ir reikšmingus šeiminius įvykius (partnerystės kūrimą, santuoką ar vaikų planavimą).

Būsto karjeros ir jaunimo demografinio ciklo sąsajos

Būsto sektoriaus analizei skirtoje mokslinėje literatūroje daug dėmesio skiriama asmenų, namų ūkių sociodemografinių ir fizinių būsto bei rezidencinio mobilumo požymių sąsajoms tirti, nes pastebėta, kad būsto pasirinkimas ir būstų rinka stipriai koreliuoja su vykstančiais pokyčiais populiacijoje (Fejten, Mulder 2002; Mulder, Wagner 1998). Minėtais empiriniais tyrimais siekiama atskleisti, kaip kinta būsto parametrai, ir tai, kad namų ūkių keičiamas būstas yra kompleksinis procesas, susijęs kitais reikšmingais namų ūkių pokyčiais ilguoju laikotarpiu. Taigi gyvenimo ciklas yra susijęs su įvairiomis laiko atžvilgiu kaičiomis būsto pozicijomis (Rossi, Shlay 1982; Rossi, Weber 1996).

Būsto pozicijos kiekybiniuose demografiniuose tyrimuose įvardijamos kaip būsto karjeros ar būsto trajektorijos, kai asmens ar namų ūkio užima ma būsto valda ir būsto tipas priklauso nuo gyvenimo ciklo bei darbo rinkos pozicijos ir reikšmingų demografinių (ypač šeimos) įvykių progų (angl. *family event timing*) (Kulu 2008; Kulu, Steele 2013; Mulder, Wagner 1998). Nors būsto karjera kaip analitinis konceptas turi skirtingas definicijas ir įvairius apibrėžimus, bendroji būsto karjeros samprata nusako, kaip namų ūkis ar asmuo namų ūkyje geba kopti būsto valdos hierarchijos laiptais, stengiantis atsidurti jo būsto poreikius atitinkančioje būsto pozicijoje (pavyzdžiui, kraustytis iš socialinio būsto į privačiai nuomojamą ar iš privačiai nuomojamo – į nuosavo būsto valdą, ar iš buto daugiabutyje – į individualų būstą ir pan.). Šie varijuojantys būsto poreikiai derinami kartu su darbo ir šeimos pozicijų pokyčiais viso gyvenimo ciklo metu (Clark et al. 2003; Kulu 2008; Kulu, Vikat 2007). Amžiaus rodiklis yra vienas reikšmingiausių, nusakančių tikėtinas būsto karjeros ir kartu šeiminio bei darbinio statuso kaitos trajektorijas. Davies Withers (1998) teigia, kad amžius yra stiprus asmeninio rezidencinio mobilumo prediktorius, kai lūžis įvyksta ties 35-eriais asmens gyvenimo metais. Didžiausias mobilumas ir judėjimas tarp privačiai nuomojamų būstų vyksta iki minėto amžiaus (t. y. tarp jaunų ir jaunų suaugusių individų) kohortos, nes ši amžiaus grupė santykinai patiria didžiausią namų ūkio statuso kaitą (pvz., kuriama partnerystė, vėliau kohabitacija transformuojama į santuoką), tad rezidencinio mobilumo pokyčiai jauno asmens gyvenime yra intensyvesni nei vėlesnėse gyvenimo ciklo stadijose.

Visgi ši trajektorija nėra išskiriama kaip tiesiogiai determinuota tik amžiaus kintamojo, amžius greičiau nusako kalendorinę gyvenimo kurso

seką, nes ji atskleidžia demografinius pokyčius, prasidedančius jauno asmens gyvenime (Kendig 1984b). Demografinio ciklo seka verčia ieškoti vis kito būsto ar gyvenamosios aplinkos, kuri atitiktų kintančius poreikius. Gyvenimo kurso įvykiai veda skirtingų būsto pasirinkimų link bei kartu asmens ar namų ūkio mobilumo tiek fiziniu-geografiniu (pvz., miestietiška ar priemiesčio vietovė), tiek būsto tipo (pvz., individualus namas ar daugiabutis), tiek būsto valdos atžvilgiu (pvz., privati nuoma ar būsto nuosavybė) (Clark et al. 2003; Kulu 2008). Taigi būsto karjera, tiksliau, jos keitimas, yra asmens ir namų ūkio mobilumo funkcinė išraiška, kai būstas keičiamas priklausomai nuo kintančios gyvenimo kurso sekos (Clark, Davies Withers 2009; Clark, Huang 2003; Gober 1992; Mulder 2006).

Svarbu paminėti, kad dažnu atveju namų ūkio struktūros pokyčiai yra svarbesni nei asmens individualaus statuso pokyčiai, kai pirmieji yra tiesioginė populiacijos pokyčių būsto sektoriuje išraiška (Buzar et al. 2005; Gober 1992). Ši namų ūkio galia individo atžvilgiu struktūruoja ir lemia asmeninius norus, preferencijas ir poreikius keičiant ar renkantis būstą. Būsto karjeros pasirinkimas ar būsto keitimas yra ne individualus, o kolektyvinis individų elgesys namų ūkyje, kuris priimamas kooperatyviai¹. Michielin ir Mulder (2008) teigia, jeigu šeima ar namų ūkis nusprendžia keisti gyvenamąją vietą, tuomet šeimoje kiekvienas šeimos narys turi derinti savo interesus ir poreikius prieš gyvenamosios situacijos pakeitimą. Mincer (1978) išskiria, kad minėtas kooperatyvus sprendimas nebūtinai tampa lygiavertėmis individų poreikių derybomis, kuris priimamas be jokių kompromisų. Kraustymosi į naują gyvenamąją vietą nauda yra įvertinama namų ūkyje, kur priimami sprendimai dėl būsto keitimo naudos bus nulemti gryniosios šeimos naudos (angl. *net benefit of household*) nei atskiro individo namų ūkyje asmeninės naudos.

Sekant minėta tendencija, demografiniu požiūriu namų ūkio karjeros pokyčiai ir šeimos rezidencinio mobilumo motyvai aiškinami kaip namų ūkio būsto keitimas, keičiantis jo būsto poreikiams konkrečiame gyvenimo ciklo etape (Beer et al. 2016; Davies Whithers et al. 2008; De Jong et al. 2008; Lennartz et al. 2016; Lersch, De Wilde 2014; Rossi, Weber 1996). Namų ūkio mobilumo priežastys, keičiant būsto karjeras privačiame būsto sektoriuje, gali būti įvairios, bet išskiriami trys pagrindiniai rezidencinio mobilumo tipai priklausomai nuo mobilumo motyvų: 1) priverstinis kraustymasis, kai, namų ūkis, prarasdamas būstą, priverstas ieškoti naujos rezidencijos; 2) sužadintasis kraustymasis, kuris atsiranda dėl namų

1 Atrodytų, šis apibendrinimas nėra tinkamas esant vienišam namų ūkiui, t. y. namų ūkiui, kurį sudaro vienas asmuo. Visgi vienišas namų ūkis demografijoje laikomas vienu iš daugelio namų ūkio tipų, kur šioje situacijoje kooperatyvus sprendimas namų ūkyje dėl būsto keitimo ar įsigijimo priklauso tik nuo paties asmens apsisprendimo.

ūtkio gyvenimo ciklo pokyčių ar kai namų ūkis nėra patenkintas paslaugų ar darbo vietos pasiekiamumu, kaimynystėje ar pačio būsto parametrais; 3) reguliuojamasis kraustymasis, kurį sukelia tokios išorinės priežastys, kaip pasikeitimai būsto politikoje, būsto rinkoje, darbo rinkoje, ar kiti instituciniai struktūros pokyčiai, kurie nepriklauso nuo namų ūtkio (Clark, Onaka 1983; Clark et al. 2003). Dažniausiai apsisprendimas keisti būstą ir rezidencinis mobilumas yra sietinas su namų ūtkio pasitenkinimu esamu būstu, o namų ūtkio mobilumą kaip būsto pozicijos pokytį lemia namų ūtkio struktūros pokyčiai (pvz., santuoka, pirmojo vaiko atsiradimas šeimoje ir kt.), kai šeima ieško naujų gyvenimo sąlygų ir būsto priklausomai nuo pakitusių poreikių (Michielin, Mulder 2008). Clark ir Onaka (1983), analizuodami longitudinalinius JAV demografinius duomenis, pastebėjo, kad namų ūtkių mobilumas dėl reguliuojamojo kraustymosi priežasčių sudaro menkesnę dalį nei sužadintasis mobilumas (pats rečiausias yra priverstinis mobilumas). Šeimos karjera – pakitęs santuokinis statusas, pasikeitęs namų ūtkio dydis ar naujo namų ūtkio susiformavimas – apima svarbiausius etapus, kurių metu pastebimi didžiausi rezidencinio mobilumo mastai.

Visgi demografiniu požiūriu svarbu suprasti, kaip vyksta išikėlimas į būstą (pakitusi būsto karjeros pozicija kaip rezidencinio mobilumo išraiška) ir reikšmingų namų ūtkių / šeimos įvykių (namų ūtkio demografinio ciklo karjeros pokytis) seka korekcinio mobilumo atveju, t. y. kurios karjeros pokytis lemia kitos karjeros pokytį. Minėtu atveju egzistuoja dvi korekcinio mobilumo variacijos – tikrasis korekcinis mobilumas arba numatytasis (angl. *anticipation*) korekcinis mobilumas. Pirmuoju atveju dažniausiai keliamasi į naują būstą po namų ūtkio pokyčių; o numatytas korekcinis mobilumas apibūdina situacijas, kai išikeliama dar prieš reikšmingą ūtkio demografinį pokytį (pvz., santuoką ar vaikų atsiradimą namų ūtkyje), kai namų ūtkis suplanuoja ir derina naujus būsto poreikius iš anksto. Michielin ir Mulder (2008) atskleidžia, kad Nyderlanduose namų ūtkių tikėtinas būsto keitimas vyksta prieš vedybas ir/ar prieš vaiko gimimą, o rezidencinės migracijos elgsena reikšmingai sumažėja po šeimos karjeros pokyčių. Šie būsto pokyčiai vėl suintensyvėja vaikams pasiekus mokyklinį amžių. Kartu teigiama, kad šeimines ir būsto karjerų kalendoriai sinchronizuojami, nes išikrausčius į naują būstą reikšmingai išauga tikimybė susilaukti vaikų. Clark ir Davies Withers (2009) teigia, kad tai verčia atmesti namų ūtkio rezidencinio mobilumo kaip sutrikdymo (angl. *disruption*) tezę, kad korekcinis mobilumas vyksta po reikšmingų įvykių, kurie sujaukia įprastą tuometinį gyvenimą, o šeima turi ieškoti naujo būsto priklausomai nuo pasikeitusių gyvenimo aplinkybių.

Taigi būsto karjera dažnai tam tikru aspektu sinchronizuojama su tokiomis karjeromis, kaip pozicija darbo rinkoje, šeiminio statuso pozicija,

namų ūkio dydžio pokyčiai ar kitais reikšmingais gyvenimo įvykiais. Būsto karjera nėra tik būsto pasirinkimas, bet kartu galima atkleisti asmens vaidmenų ir įvykių pokyčius ar nustatyti tam tikrą gyvenimo kurso trajektoriją. Tokie įvykiai, kaip romantinių santykių susikūrimas, apsisprendimas kohabituoti, santuoka, vaikų planavimas ir jų atsiradimas namų ūkyje, skyrybos ir kelių namų ūkių susiformavimas, vaikų išsikėlimas iš tėvų namų ūkio ir pan., nusako gyvenimo kurso etapą, kuris koreliuoja su amžiumi ir kartu būsto pasirinkimu (Clark, Davies Withers 2009; Deurloo et al. 1994; Lersch, De Wilde 2014). Kendig (1984a ir 1990) teigia, kad būsto nuosavybė yra būsto karjeros hierarchijos viršūnėje, kurios siekia dauguma namų ūkių rinkos ekonomikos sąlygomis. Jauno suaugusio asmens trajektorija minėtos būsto karjeros link yra nulemta ekonominio ir kartu šeiminio statuso pokyčio, kai dvejus pajamas gaunančių asmenų namų ūkis yra startinė šeiminė ir ekonominė forma, leidžianti jaunam asmeniui užimti ar judėti nuosavo būsto pozicijos link. Namų ūkyje atsiradus vaikams, būsto karjera nukreipia namų ūkius rinktis ilgalaikę nuomą arba tapti būsto savininkais. Ši būsto karjera užtikrina turto akumuliaciją ir kartu mažesnių išlaidų, susijusių su būstu, palaikymą. Bet visų namų ūkių aspiracija kopti nuosavo būsto karjeros link nebūtinai yra įgyvendinama, nes pastebėtina, kad šį mobilumą reikšmingai pristabdo tie namų ūkiai, kurių gyvenimo cikle pastebėtas priverstinio išsikraustymo ar ištuokos (skyrybų) epizodas (Davies Withers 1998). Clark ir Davies Withers (2009) išskiria rezidencinio mobilumo standartizuotas trajektorijas būsto sektoriaus hierarchijoje, kai iš privačios nuomos pozicijos specifiniai namų ūkiai renkasi judėti tarp būsto karjerų pagal tris standartizuotus kelius: iš nuomojamo būstą – į kitą nuomojamą būstą, iš nuomojamo – į nuosavą būstą, ar pasilieka ilgam laikotarpiui reziduoti tame pačiame nuomojamame būste. Antroji trajektorija būdinga kohabituojantiems ir ypač santuokoje gyvenantiems namų ūkiams, o likusios dvi formos (reprezentuojančios ilgalaikius nuomotojus) asocijuojamos su namų ūkiais, kurie turi mažas pajamas, ar su mažumų grupėmis, kurios turi ribotas nuosavos būsto apsirūpinimo galimybes.

Be jau aptartų rezidencinio mobilumo motyvų ir būsto hierarchijos aspektų, ne mažiau svarbus yra namų aplinkos kūrimas, susijęs su kontekstiniais mobilumo, gimstamumo ir geografinės erdvės ryšiais. Namų ūkio būsto poreikių atitiktis priklauso nuo nuolatos besikeičiančių šeimos kompozicinių, dalyvavimo darbo rinkoje, mobilumo, dominuojančių lyčių santykių namų ūkyje veiksnių. Demografai kalba apie tai, kad namų ūkiai susinchronizuoja mobilumo, gimstamumo ir darbo rinkos langus pagal savo poreikius. Pavyzdžiui, pastebėta, kad dviejų šeimos maitintojų rezidencinis mobilumas vyksta netolimoje gyvenamojoje geografinėje vietovėje, kai vieno šeimos maitintojo namų ūkio mobilumas apima platesnes geografines ribas. Taip pat pastebėtinas

svarbus ir lyčių vaidmenų pasiskirstymo kriterijus dviejų šeimos maitintojų namų ūkyje, kuris lemia būsto keitimą: moterys dažniau palieka darbo rinką keičiant būstą, bet kartu greičiau grįžta į ją, o vyrų sprendimai dažniau keisti darbą ar grįžti į darbo rinką siejami su vaiko gimimo, o ne būsto pokyčio faktu (Kurz 2004; Michielin, Mulder 2008). Kulu ir Steele (2013), analizuodami longitudinalinius Suomijos duomenis, pateikia, kad namų ūkio prokreacinė ir moters vaikų planavimo ir auginimo elgsena stipriai koreliuoja su bendra namų ūkio būsto pasirinkimo elgsena. Fiksuojama, kad Suomijoje polinkis kraustyti į naują būstą priklauso nuo namų ūkio kompozicijos kaitos ir konkretaus vaiko gimimo namų ūkyje: didesne tikimybe rinktis naują būstą, ypač individualų namą, pasižymi namų ūkiai, sulaukiantys pirmojo arba trečiojo vaiko. JAV namų ūkio kompozicija reikšmingai veikia jų būsto valdos pasirinkimus, nes stabilios namų ūkio formos (kaip santuokoje gyvenančios šeimos) ilguoju laikotarpiu apsigyvena nuosavame būste, tokio tipo šeimos dominuoja nuosavo būsto sektoriuje ir jų rezidencijos trukmė būste yra santykinai ilgesnė nei kito tipo šeimų (Deurloo et al. 1994).

Kitas svarbus veiksnys, lemiantis namų ūkio apsisprendimą įsigyti būstą, yra pačios valstybės šeimos ir būsto politikos kursas, kuris gali paskatinti tam tikrus demografinius struktūrinius pokyčius ir kartu būsto sektoriaus situaciją. Būsto nuosavybė priklauso ne tik nuo asmenų ir namų ūkio (santuokinių, prokreacinių, būsto ar kitų) lūkesčių, elgsenos ir kompozicijos kaitos, bet ir nuo to, kaip gerovės valstybės skatina ir formuoja (nebūtinai tikslingai) tam tikrą šeimos politiką reguliuodama būsto sektorių. Pavyzdžiui, pastebėta, kad dažniausiai Nyderlanduose namų ūkiai renkasi įsigyti būstą dar prieš tampant tėvais, o Vokietijoje vyrauja inversinė tendencija – didelė dalis namų ūkių atsiduria nuosavo būsto valdoje jau įvykus tėvystės faktui. Šis dviejų santykinai panašių vakarų Europos šalių skirtumas būsto sektoriuje sociodemografiniu aspektu atskleidžia, kad namų ūkiai gali turėti skirtingas strategijas įžengiant į būsto nuosavybę. Jau minėta, kad būsto karjera ir ypač būsto nuosavybės faktas priklauso nuo partnerystės ar tėvystės įvykio, bet būsto nuosavybė gali turėti skirtingą efektą šeimos įvykių sekai priklausomai nuo būsto politikos (ar rinkos) mechanizmų. Mulder ir Wagner (2001) tai sieja su tuo, kad Nyderlanduose prioretizuojama privataus būsto valda ir vyrauja didesnės galimybės įsigyti būstą netgi santykinai labai jauniems namų ūkiams, o Vokietijos būsto sektorius ir nuosavo būsto finansavimo priemonės yra labiau reguliuojami ir griežtesni. Minėtos dviejų šalių būsto sektoriaus kryptys suformuoja reikšmingus šeimos planavimo namų ūkio lygmeniu skirtumus nuosavo būsto valdoje: Nyderlanduose namų ūkiai yra lankstesni rinkdamiesi būsto įsigijimo strateginį momentą, kai palanku tapti būsto savininkais, o Vokietijoje būsto įsigijimas tampa kritiniu momentu namų ūkiams tapti būsto savininkais konkrečiu

laikotarpiu. Nyderlandų nuosavo būsto sektoriaus lankstumas neverčia griežtai apsispręsti dėl reikšmingų šeimos įvykių (kaip kohabitacija, santuoka ar tėvystė) derinimo su būsto įsigijimo elgsena, Vokietijoje yra priešinga situacija, ir čia namų ūkiai elgiasi daugiau pagal principą „pirma būstas, o paskui šeima“. Kurz (2004) teigia, kad tokia situacija Vokietijoje sukuria prielaidas atsirasti skirtumams tarp klasių ir tarp generacijų, nes jaunimas, gyvenantis nuosavame tėvų būste, pasižymi didesne tikimybe vėlesniame amžiuje taip pat tapti būsto savininkais. Minėtas būsto apsirūpinimo galimybių potencialo skirtumas dar labiau pastebimas tarp skirtingo jaunimo, užimančio skirtingą klasinę poziciją: aukštesnė tėvų užimama klasinė pozicija ir socioekonominė padėtis užtikrina jaunimo galimybes greičiau įžengti į nuosavo būsto savininkų grupę, o būsto nuosavybė tokiu atveju tampa vis brangesnė būsto pozicija ilgalaikėje perspektyvoje jaunimui, kurio tėvai užima žemesnę socioekonominę poziciją ir kuris negalėjo įsigyti būsto.

Taigi jaunimas gali būti apibendrintas kaip santykinai viena pažeidžiausiai grupių, kai diskutuojama apie būsto prieinamumo klausimus, ypač demografiniu aspektu. Kartu būstas atspindi ne tik tiesioginius būsto poreikio klausimus, būsto apsirūpinimo galimybių stoka gali būti sisteminis trukdis namų ūkyje priimant sprendimus dėl reikšmingų šeiminių įvykių. Šiuo atžvilgiu būsto ir šeimos karjeros gali būti susinchronizuojamos arba asinchronizuojamos priklausomai nuo daugelio namų ūkio elgsenos ir poreikio situacinių kintamųjų, nuo to, kiek būsto ir šeimos politika leidžia priimti namų ūkiams sprendimus ir juos suderinti minėtose sferose, taip pat nuo to, kiek būsto sektoriaus mechanizmai lemia jaunimo ar jauno namų ūkio būsto situaciją priklausomai nuo tėvų situacijos. Būsto karjera gali atskleisti tam tikras jaunimo ir jaunų namų ūkių elgsenas ir požiūrius į būsto sektorių priklausomai nuo kintančių sociodemografinių individualių ir namų ūkio charakteristikų gyvenimo ciklo kontekste.

Tyrimo metodologija

Empirinė straipsnio dalis remiasi Lietuvos jaunų asmenų (18–35 metų) anketinės apklausos duomenų, surinktų 2017–2018 metais, statistine analize. Anketinė apklausa buvo vykdoma tiesioginio interviu būdu, kurio metu buvo apklausta 1200 Lietuvos gyventojai, patenkančių į 18–35 metų amžiaus kategoriją. Kadangi bendroji anketos teminė aprėptis yra plati (anke-toje daugiau kaip 500 pirminių indikatorių)² ir reikalauja iš respondento

2 Anketinė apklausa yra mokslinio projekto „Jaunimo apsirūpinimas būstu: procesai, problemos ir jų sprendimo būdai Lietuvoje (JABS)“ (GER 007/17), kuris buvo finansuotas LMT pagal nacionalinę mokslo „Gerovės visuomenė“ programą, dalis. Straipsnyje, siekiant užsibrėžto tikslo, naudojama tik maža dalis minėtos anketinės apklausos duomenų.

didelių kognityvinių išteklių ir laiko sąnaudų pildant klausimyną (anketos pildymas užtrukdavo vidutiniškai apie 50 min.), buvo pasirinktas lėtesnis, bet respondento klaidas ar neužpildytų anketų skaičių eliminuojantis tiesioginio interviu (PAPI) apklausos būdas, kuris buvo koordinuojamas apklausėjo. Užfiksuotas imties atsako dažnis yra 51,7 proc. nuo visų pasiektų respondentų.

Šio tyrimo Lietuvos jaunimo imties reprezentatyvumo sąlyga buvo svarbus anketinės apklausos kokybės kriterijus, tad imtyje reprezentuojama pagal šešis imties bruožus remiantis viešai prieinamais naujausiais 2017 m. Lietuvos statistikos departamento ir 2015–2017 m. Eurostato duomenimis: amžiaus, lyties, gyvenamosios vietos pagal apskritį, urbanizacijos ir administracinio suskirstymo lygmenis bei būsto valdos proporcijų (nuosavas būstas vs. socialinis nuomojamas būstas) kriterijus. Paminėtina, kad jaunimo kategorijai apibrėžti dažniausiai pasitelkiamas standartinis 18–29 metų amžiaus intervalas, kurį naudoja tiek ES ir Lietuvos institucijos savo pagrindiniuose jaunimo politikos dokumentuose, tiek Eurostatas ir Lietuvos statistikos departamentas, pateikdami apibendrintus jaunimo statistinius duomenis. Visgi šiame projekte ir kartu tyrime analizuojamos populiacijos amžiaus ribos buvo išplėstos šešeriais metais, nes minėtos jaunimo kohortos ribos nebūtinai atitinka ekonominę, socialinę, demografinę ar kultūrinę „europinio standarto“ realybę³. Šiam tikslui buvo pasitelkta gretima amžiau grupė – jauni suaugusieji (30–35 metų), kuri duomenų analizėje gali būti laikoma kaip tam tikra referentinė grupė palyginimui – kiek, kada ir kokie lūžiai įvyksta būsto apsirūpinimo klausimais kartu su standartinė tikslinė analitinė jaunimo (18–29 metų) grupe.

Bendroje anketos indikatorių struktūroje buvo išskirtos mikro-, mezo- ir makrolygmens kintamųjų grupės, siekiant įvertinti jaunimo apsirūpinimo būstu Lietuvoje problemas. Šiame straipsnyje pasitelkiama analizuoti tik 18 originalių kintamųjų (į minėtą skaičių neįeina papildomai (angl. *dummy variables*) sukurti analizei reikalingi kintamieji), kurie gali būti suskirstyti į kelias grupes: 1) priklausomieji kintamieji, apibūdinantys būsto karjerą ar užimamą rezidenciją būste; 2) nepriklausomieji kintamieji – jauno asmens (respondento) charakteristikos, apibūdinančios jo/jos sociodemografinį portretą; 3) jauno asmens (respondento) namų ūkio charakteristikos, apibūdinančios, su kuo ir koku asmenų skaičiumi koriduoja jis/ji dabartiniame būste.

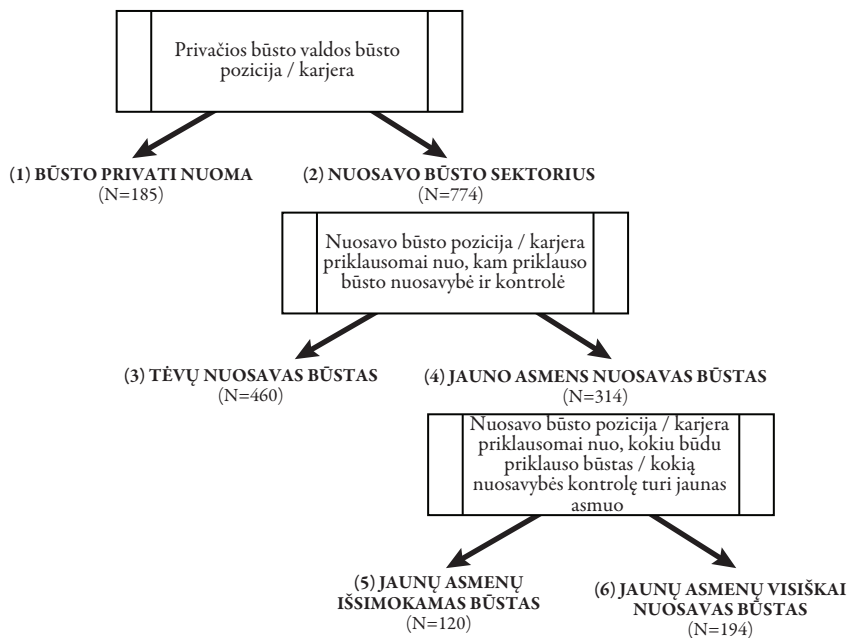
3 Nors tyrimuose 18–29 metų amžiaus ribos naudojamos kaip analitinė priemonė palyginimui, bet konceptualiai tampa vis sunkiau pagrįsti, kad ties 30 metais baigiasi jaunimo etapas ir pereinama į suaugusio asmens gyvenimo etapą, ignoruojant demografinius ir kitus makrostruktūrinius pokyčius (kaip senėjanti visuomenė, ilgėjanti suaugusė, prailgėjęs tradicinio namų ūkio formavimosi laikotarpis ir pan.).

Pateikiama empirinė duomenų analizė struktūruojama į dvi dalis, siekiant atliepti išsiskeltą tikslą – atskleisti, (1) koks jaunimas ir (2) koks jaunų asmenų namų ūkis Lietuvoje užima skirtingas privačios nuomos ir nuosavo būsto valdas ir karjeras. Tam buvo sukurti šeši išvestiniai binariniai kintamieji, kurie ir reprezentuoja, ar jaunas asmuo/jaunas namų ūkis užima konkrečią būsto karjerą, ar ne. Šie kintamieji buvo naudojami kaip priklausomieji kintamieji dvylikoje binarinių logistinių regresinės modelių. Šeši modeliai padeda atskleisti, su kokiais asmeniniais socialiniais ir demografiniais respondento požymiais gali būti asocijuotina konkreti būsto pozicija; likę šeši modeliai padeda atskleisti, su kokiomis respondento namų ūkio kompoziciją apibūdinančioms charakteristikomis susijusi konkreti būsto pozicija. Visų regresinėse analizėse naudojamų kintamųjų aprašomoji statistika pateikiama 1 priede.

Analizėje išskirtos būsto karjeros ar pozicijos atitinka šešias skirtingas būsto situacijas, priklausomai nuo trijų mobilumo tarp būsto karjerų pakučių (1 pav.): privati būsto valdos karjera lemia rezidenciją privačiai nuomajamame būste arba gyvenimą nuosavo būsto sektoriuje; jeigu jaunas asmuo reziduoja nuosavo būsto sektoriuje, jis gali gyventi (priklausomai nuo to, kieno yra reziduojamo būsto nuosavybė) tėvų arba paties nuosavame būste; bei jeigu jaunas asmuo / jaunas namų ūkis gyvena savo nuosavame būste, jo nuosavo būsto pozicija (priklausomai nuo nuosavo būsto kontrolės) lemia, ar jis gyvena išsimokamame ar visiškai jam ir jo namų ūkiui priklausančiame būste. Kaip matyti iš pateiktos schemos, šios pozicijos ne tik reprezentuoja skirtingas būsto karjeras ir rezidencijos formas, bet ir gali būti suskirstomos hierarchiškai priklausomai nuo galimybių judėti tarp tų pozicijų. Kuo labiau leidžiamasi žemyn – tuo palankesnė ir geresnė būsto pozicija užimama. Tai nereiškia, kad jaunimas, užstrigęs viršutinėje būsto karjeros pozicijoje – privačioje būsto nuomoje kaip mažiausiai geistinoje pozicijoje, neturi galimybių hierarchiškai leisti žemyn. Ši hierarchija yra lanksti ir nusako judėjimo tiek aukštyn, tiek žemyn būsto karjeros pozicijomis galimybes. Visgi pateikiama analizė remiasi ne longitudinalinio, o skerspjūvio tyrimo duomenimis, todėl analizuojama dabartinė situacija, o ne pokytis laike.

Pabrėžtina, kad egzistuoja įvairių kitų būsto situacijų (pvz., socialinis būstas, išperkamosios nuomos parama įgytas būstas ir pan.), kurios čia nėra išskiriamos ir analizuojamos kaip atskiros būsto karjeros bei kurios gali papildyti pasiūlytą būsto trajektoriją ir kartu hierarchiją. Ypač tai svarbu pateikiant visuminį būsto karjeros sistemos paveikslą ir inkorporuojant kitas hierarchijos grandis, kai išorinė valstybės parama paslaugomis, parama ar paskirtas socialinis būstas dėl ilgalaikės LR politikos dažniausiai yra mažiausiai geidžiamiausia būsto pozicija. Visgi straipsnio idėja remiasi tuo, kiek pats jaunimas turi savarankiškų galimybių užimti geriausią būsto poziciją

ir būti mobilus būsto karjeros hierarchijoje priklausomai nuo savo vidinių resursų, t. y. nesinaudojant išorine valstybės parama. Svarbus niuansas tas, kad Lietuva išskiria dominuojančiu privatų sektorių ne tik tarp ES, bet ir tarp posovietinių šalių⁴. Taigi santykinai galima teigi, kad valstybės išorinės paramos vaidmuo Lietuvos būsto bendro apsirūpinimo procese yra menkas, didžiausia dalis būsto karjeros poslinkių, tikėtina, vyksta privačiame būsto sektoriuje.

1 PAV. APIBENDRINANTIS BŪSTO KARJERŲ PAKOPŲ IR MOBILUMO TARP BŪSTO KARJERŲ MODELIS (SUDARYTA AUTORIAUS)

Kokiam jaunimui atitenka kokia būsto karjera Lietuvoje?

Kaip jau minėta, norint suprasti Lietuvos jaunimo apsirūpinimo būstu klausimus, aktualu atsakyti, kaip jaunimo užimamas būsto karjeras ar pozicijas lemia jų požymiai, ar koks jaunas asmuo, tikėtina, užims vieną ar kitą

4 Pagal paskutinius 2016 m. EU SILC duomenis, Lietuvos nuosavo būsto sektorius sudaro 90,3 proc. viso būsto fondo. Tai yra antras didžiausias rodiklis, atspindinti privataus būsto fondo dalį, visoje ES po Rumunijos, kur šis rodiklis siekia 96 proc. Dauguma posovietinių ir posocialistinių šalių šis rodiklis yra didesnis nei 80 proc. Reikia paminėti, kad privati būsto nuoma įeina į privatus būsto fondo dalį ir minėto rodiklio apskaitą.

būsto rezidenciją. Tam buvo pasitelkta binarinė regresinė analizė (1 lentelė), kai priklausomaisiais kintamaisiais tapo šeši būsto pozicijos dvinariai (negyvena–gyvena), o tokie jauno asmens požymiai, kaip jo amžius, lytis, išsilavinimas, šeiminių padėtis, užimtumo statusas ir gyvenamoji vieta, buvo pasirinkti kaip leidžiantys nusakyti, diferencijuoti ir atskleisti, kurios jaunimo kategorijos reikšmingai asocijuotinos su konkrečiomis būsto karjeromis.

Pirmosios binarinės regresijos analizės rezultatai atskleidžia, kad *būsto nuoma* statistiškai reikšmingai priklauso nuo užimtumo, šeiminių padėties ir geografinės gyvenamosios vietos kintamųjų ($\chi^2(11) = 152,077, p < 0,000$), o amžiaus, lyties ir išsilavinimo požymiai reikšmingai neapibendrina besinuomojančių ir gyvenančių ne nuomojamame būste skirtumų. Tikėtina daugiau nei 5 kartus, kad nuomininkai yra labiau kohabituojantys (gyvenantys partnerystėje) nei nevedę ir netekėjusios. Tikėtina daugiau nei 2 kartus, kad nuomininkai yra jauni asmenys, kurie studijuoja ir dirba, tik dirba arba nei studijuoja, nei dirba, palyginti su jaunimu, kuriems studijos yra pagrindinė veikla. Regioniniai skirtumai yra reikšmingi išskiriant nuomininkų sociodemografinį portretą: tikėtina daugiau nei 2 kartus, kad jauni nuomininkai gyvena miesteliuose ar rajonų centruose, ir net daugiau nei 6 kartus, kad jie gyvena Lietuvos didžiuosiuose miestuose nei kaimiškose vietovėse gyvenantis jaunimas. Jauni asmenys, gyvenantys *nuosavo būsto sektoriuje*, kuris priklauso jų tėvams ar jų pačių namų ūkiui, gerokai skiriasi nuo nuomininkų savo bruožais, o skirtumus ($\chi^2(11) = 159,684, p < 0,000$) apibūdina tie patys asmeniniai požymiai, kaip kad šeiminių padėtis, užimtumas ir geografinė rezidencijos vietovė. Tikėtina su 76 proc. mažesne tikimybe, kad nuosavame būste gyvena su partneriu ar partnere, o ne nevedę ar netekėjusios, bei su 41 proc. mažesne tikimybe – jaunas asmuo, kuris visą savo užimtumą skiria tik studijoms, nei tas, kuris derina studijas ir darbą. Gyvenamosios vietos skirtumai vėl yra ryškūs būsto savininkų indikatoriai, nes tikėtina su didesne 42 proc. tikimybe, kad tai yra kaime, o ne miesteliuose ar rajonų centruose, bei su 74 proc. tikimybe – kaime gyvenantis jaunimas, o ne didžiuosiuose miestuose. Apibendrinant būsto nuomos ir nuosavo būsto sektoriaus skirtumus priklausomai nuo jauno asmens sociodemografinio portreto, pažymėtina, kad jaunimas greičiau įžengia į nuomos sektorių, kuris turi asmeninių santykių išipareigojimus (kohabitacijos), gyvena labiau urbanizuotose vietovėse, kuris neskiria viso užimtumo studijoms ar mokslams. Jaunimas gyvena nuosavo būsto sektoriuje, kurio pagrindinis užimtumas yra mokslai, nėra susaistytas tarpasmeniniais romantiniais santykiais ir gyvena mažesnėse gyvenvietėse.

Visgi rezidencijos situacijos nuosavo būsto sektoriuje nėra vienodos, tolygios ir atskleidžiančios apibendrintai visas įmanomas gyvenimo privačioje erdvėje aplinkybes. Jaunimą, gyvenantį nuosavame būste, galima išskirti į

kelias rezidencijos nuosavame būste pozicijas ar karjeras. Minėtos nuosavo būsto karjeros ar pozicijos išskiria tai, kam priklauso nuosavo būsto nuosavybė ir kartu kontrolė (gyvenimas tėvų būste vs. gyvenimas paties asmens namų ūkio kontroliuojamame būste). Toliau analizėje pateikiamos binarinės regresijos analizės rezultatai, kai priklausomasis kintamasis yra skirtinga nuosavo būsto karjeros kategorija, o prediktoriais tampa tos pačios įvairios respondento sociodemografinės charakteristikos.

Binarinė regresija ($\chi^2(11) = 370,961, p < 0,000$) išskiria, kad amžiaus, išsilavinimo, šeiminės padėties ir gyvenamosios vietovės kintamieji gana reikšmingai atskleidžia jaunimo, gyvenančio *tėvų būste*, požymius. Nors ir tiriama jaunimo grupė, bet amžius išsluoksniuoja, kas, tikėtina, labiau gyvena nuosavame tėvų būste: padidėjus šešeriais metais sumažėja 32 proc. tikimybė, kad jaunas asmuo gyvens tėvų būste. Didėjant vienai išsilavinimo kategorijai, 18 proc. sumažėja tikimybė gyventi tėvų būste. Šeiminės padėties pozicijos aiškiai išskiria korezidavimo šansus su tėvais, nes vieniši respondentai turi gerokai didesnę tikimybę gyventi kartu su tėvais nei kitą šeimines ar romantinių santykių poziciją užimantys jaunuoliai. Yra 65 proc. didesnė tikimybė, kad nesusaištytas romantiniais ar šeiminiiais santykiais jaunimas gyvena kartu su tėvais nei skyrybų patirtį turintis jaunimas, ir 90 proc. didesnė tikimybė nei kohabituojantis ar santuokoje gyvenantis jaunimas. Yra 41 proc. didesnė galimybė, kad su tėvais koreziduotų kaime gyvenantis jaunimas nei gyvenantis rajono centre ar miestelyje, ir 69 proc. didesnė tikimybė nei jaunimas, gyvenantis dideliuose miestuose. Jaunimo, gyvenančio ir kontroliuojančio *savo nuosavą būstą*, požymiai yra kitojie – amžius, išsilavinimas ir šeiminė padėtis yra reikšmingiausi bruožai, išskiriantys šį jaunimo segmentą ($\chi^2(11) = 395,926, p < 0,000$). Savo būstą kontroliuoja brandesnio amžiaus jaunimas (padidėjus šešeriems metams, net 1,8 karto padidėja savo nuosavo būsto kontrolės galimybė) ir aukštesnį išsilavinimą turintis jaunimas (padidėjus vienai išsilavinimo kategorijai, 1,5 karto padidėja savo nuosavo būsto kontrolės galimybė). Savo nuosavame būste gyvena, tikėtina, 2,5 karto daugiau kohabituojantis, 2,7 karto daugiau skyrybų patirtį turintis ir net 10,2 karto daugiau santuokoje gyvenantis nei vienišas jaunimas. Taigi korezidavimas su tėvais nuosavame būste yra jaunesnio amžiaus, turinčio žemesnį išsilavinimą, šeiminiu ar romantiniu aspektu pasižymintį nepriklausomo jaunimo, kuris gyvena mažesnėse gyvenvietėse, situacija, o turimo būsto nuosavybė yra vyresnio amžiaus, labiau išsilavinusio ir įvairių romantinių ar šeiminių santykių istoriją turinčio jaunimo būsto karjera.

Kitos nuosavo būsto karjeros pozicijos priklauso nuo to, kokioje savo nuosavo būsto situacijoje gyvena jaunimas – ar vis dar išsimokamame, ar visiškai kontroliuojamame nuosavame būste. *Išsimokamo būsto* poziciją

($\chi^2(11) = 200,137, p < 0,000$) apibendrina lyties, išsilavinimo ir šeiminės padėties bruožai. 40 proc. didesnė tikimybė, kad tai yra jauni vyrai, ir 1,7 karto didėja tikimybė, kad jaunimas įgyja aukštesnį išsilavinimą. Savo nuosavame, bet dar išsimokamame būste gyvena, tikėtina, 4,1 karto daugiau skyrybų patirties turintis, 5,3 karto daugiau kohabituojantis ir net 19,9 karto daugiau santuokoje gyvenantis nei vienišas jaunimas. *Visiškai nuosavo būsto kontrole* priklauso tik nuo amžiaus ir šeiminės padėties parametru ($\chi^2(11) = 165,569, p < 0,000$): minėtas jaunimo segmentas yra, tikėtina, 2,1 karto vyresnis ir 3,5 karto ilgiau santuokoje gyvenantis nei vieni asmenys. Taigi skirtinga paties jaunimo kontroliuojamo nuosavo būsto pozicija integruoja vyresnius susituokusius ar vedusius asmenis, o išsimokamo būsto karjera daugiau būdinga susituokusioms ar vedusiems, kohabituojantiems ar skyrybas patyrusiems asmenims, kurie turi didesnį išsilavinimą ir, tikėtina, kad tai yra vyrai.

Cox-Snell ir Nagelkerke R^2 koeficientai bei kartu Hosmer ir Lemeshow kriterijai⁵ rodo, kad iš turimų išskirtų reikšmingų jauno asmens sociodemografinių charakteristikų – jauno asmens nuosavo ir tėvų nuosavo būsto modeliai – geriausiai apibūdina turimus duomenis ir rezultatus, o bendro nuosavo būsto sektoriaus modelis mažiausiai atitinka analizuojamus duomenis.

Jauno asmenų namų ūkių kompozicijos atitiktis užimamai būsto pozicijai Lietuvoje

Svarbu atskleisti tai, ne tik kokioje būsto sektoriaus karjeroje atsiduria jaunas asmuo, bet ir tai, kokias būsto karjeros pozicijas užima jauno asmens namų ūkis. Tikėtinos namų ūkio, kuriame reziduoja jaunas asmuo, charakteristikos gali atskleisti ne tik skirtumus tarp būsto karjerų, bet ir platesnį Lietuvos būsto sektoriaus kontekstą. Analizėje (2 lentelė) pasitelkiami vienuolika namų ūkio profilų apibendrinančių požymių: septyni kintamieji, kurie išskiria, su kokiais asmenimis, susijusiais giminystės, romantiniais ar kitais santykiais, respondentas koreziduoja, ir keturi kintamieji, apibūdinantys skirtingų amžiaus grupių asmenų, gyvenančių tame pačiame namų ūkyje, skaičių. Minėti vienuolika namų ūkio požymių buvo naudojami binarinės logistinės regresinės analizės modeliuose, siekiant nuspėti tikėtiną rezidenciją išskirtose šešiose būsto karjerose. Reikia pridurti, kad visuose atliktuose regresinės analizės modeliuose buvo kontroliuojama nuo bendro asmenų skaičiaus namų ūkyje.

5 Cox-Snell ir Nagelkerke pseudodeterminacijos koeficientai indikuoja, kaip gerai binarinės logistinės regresijos modelis dera su analizuojamais duomenimis. Kuo didesnis koeficientas, tuo labiau modelis yra sukalibruotas su turimais duomenimis. Tuo tarpu Hosmer-Lemeshow kriterijus parodo, kaip duomenys dera pateiktu modeliu priklausomai nuo to, ar jo nereikia tobulinti įtraukiant papildomų kintamųjų ar atliekant papildomas pateiktų kintamųjų interakcijas modelyje.

1 LENTELĖ. JAUNO ASMENS SOCIODEMOGRAFINIS PROFILIS PRIKLAUSOMAI NUO UŽIMAMOS BŪSTO KARJEROS / POZICIJOS LIETUVOJE

	(1) Būsto nuoma		(2) Nuosavo būsto sektorius		(3) Tėvų nuosavas būstas		(4) Jauno asmens nuosavas būstas		(5) Jauno asmens išsimokamas būstas		(6) Jauno asmens visiškai būsto nuosavybė	
	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.
<i>Kintamasis</i>												
<i>Amžius</i>	0,833	0,623– 1,113	1,172	0,943– 1,457	0,775*	0,614– 0,979	1,801***	1,378– 2,353	0,989	0,676– 1,446	2,050***	1,523– 2,759
<i>Lytis</i>	0,999	0,699– 1,427	0,833	0,639– 1,085	0,893	0,673– 1,185	0,921	0,661– 1,284	0,604*	0,385– 0,947	1,263	0,889– 1,794
<i>Išsilavinimas</i>	1,139	0,938– 1,382	1,073	0,928– 1,242	0,819*	0,700– 0,958	1,450***	1,219– 1,724	1,707***	1,331– 2,189	1,123	0,935– 1,348
<i>Šeiminė padėtis</i>												
<i>Nevedęs, netekėjusi (ref.)</i>	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
<i>Gyvena su partneriu, partnere</i>	5,216***	3,405– 7,990	0,237***	0,161– 0,350	0,096***	0,057– 0,161	2,478***	1,540– 3,987	5,263***	2,233– 12,403	1,659	0,959– 2,870
<i>Vedęs, ištokėjusi</i>	0,904	0,551– 1,482	1,098	0,767– 1,571	0,097***	0,064– 0,149	10,192***	6,813– 15,247	19,947***	9,298– 42,789	3,514***	2,284– 5,405
<i>Išsiskyres, išsiskyrusi</i>	1,309	0,509– 3,369	0,678	0,343– 1,338	0,349**	0,175– 0,697	2,796**	1,337– 5,846	4,126*	1,027– 16,577	2,123	0,967– 4,663
<i>Užimtumas</i>												
<i>Tik mokosi, studijuoją (ref.)</i>	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
<i>Mokosi, studijuoją ir dirba</i>	3,193**	1,647– 6,191	0,586*	0,365– 0,941	0,699	0,426– 1,146	0,971	0,403– 2,339	4,174	0,486– 35,872	0,822	0,316– 2,140

<i>Tik dirba</i>	2,211*	1,171– 4,173	0,956	0,623– 1,468	1,143	0,703– 1,790	1,353	0,638– 2,867	4,584	0,583– 36,063	1,216	0,552– 2,679
<i>Nei mokosi, studijuoja, nei dirba</i>	2,260*	1,005– 5,080	0,763	0,442– 1,318	1,563	0,867– 2,818	0,736	0,304– 1,783	3,045	0,350– 26,499	0,786	0,310– 1,995
Gyvenamoji vietovė												
<i>Kaimiška vietovė (ref.)</i>	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
<i>Apskrities centras</i>	6,043***	3,049– 11,975	0,258***	0,176– 0,378	0,306***	0,211– 0,444	0,694	0,456– 1,055	0,851	0,489– 1,479	0,727	0,467– 1,131
<i>Rajono centras ar miestelis</i>	2,793**	1,301– 5,999	0,583*	0,374– 0,908	0,605*	0,397– 0,922	1,049	0,655– 1,680	0,733	0,384– 1,401	1,230	0,760– 1,992
Konstanta	0,015***		5,194***		9,664***		0,013***		0,002***		0,011***	
N	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200
Nagelkerke R ² (Cox-Snell R ²)	0,206 (0,119)		0,171–(0,125)		0,361–(0,266)		0,412–(0,281)		0,321–(0,154)		0,220–(0,129)	
-2 LL	879,608		1402,676		1226,652		981,498		580,062		892,949	
Hosmer ir Lemeshow testo p reikšmė	0,679		0,235		0,134		0,143		0,654		0,288	
Regresijos modelio χ^2 (df)	152,077 (11)***		159,684 (11)***		370,961 (11)***		395,926 (11)***		200,137 (11)***		165,569 (11)***	
Modelis klasifikuoja teisingai	84,5%		69,3%		72,1%		80,6%		90%		83,8%	

*** $p < 0,000$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$. G.S – Galimybių santykis (angl. *odds ratio*); 95 % P.I. – 95 % pasikliautinis intervalas. Didėjančios kintamųjų (galimybių santykio) reikšmės rodo vyresnio amžiaus ir aukštesnio išsilavinimo kategorijas, lyties kintamajame – moters kategoriją. Amžiaus kintamasis užkodotas tolygiai – kas 6 metus trimis kategorijomis: 18–23 metai, 24–29 metai, 30–35 metai. Įgytas išsilavinimas užkodotas keturiomis kategorijomis: pagrindinis ar žemesnis; vidurinis; aukštesnysis; aukštasis. Logistinės regresijos modelyje buvo kontroliuojama jokio kintamojo efekto.

2 LENTELĖ. JAUNO ASMENS NAMŲ ŪKIO PROFILIS PRIKLAUSOMAI NUO ŪŽIMAMOS BŪSTO KARJEROS /
POZICIJOS LIETUVOJE

	(1) Būsto nuoma		(2) Nuosavo būsto sektorius		(3) Tėvų nuosavas būstas		(4) Jauno asmens nuosavas būstas		(5) Jauno asmens išsimokamas būstas		(6) Jauno asmens visiška būsto nuosavybė	
	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.	G.S	95 % P.I.
Kintamasis												
Gyvena su motina, globėja	0,062***	0,013–0,296	6,867***	3,052–15,446	47,769***	17,868–127,705	0,196***	0,081–0,475	0,341	0,060–1,933	0,202**	0,079–0,511
Gyvena su tėvu, globėju	0,572	0,090–3,641	2,487*	1,044–5,922	3,556*	1,326–8,494	0,223**	0,080–0,620	0,323	0,028–3,655	0,208**	0,071–0,604
Gyvena su (j)broliais ir (i)seserimis	0,715	0,238–2,146	1,721	0,835–3,546	3,543*	1,314–9,556	0,855	0,339–2,158	0,451	0,047–4,353	0,871	0,338–2,242
Gyvena su sutuoktiniu ar partneriu	1,810	0,939–3,489	1,304	0,692–2,458	0,663	0,227–1,939	1,913	0,919–3,983	4,582*	1,251–16,778	1,017	0,479–2,158
Gyvena su vaikais ar įvankiais	0,444*	0,208–0,949	6,767***	3,705–12,359	3,233*	1,143–9,148	4,923***	2,743–8,836	4,050***	1,952–8,443	2,219**	1,215–4,054
Gyvena su kitais giminiiais	0,781	0,132–4,625	3,996*	1,108–14,406	83,461***	20,635–337,564	0,041**	0,006–0,271	0,000	0,000	0,045**	0,006–0,337
Gyvena su draugais, pažįstamais ar kambariokais	1,757	0,787–3,922	0,037***	0,009–0,147	0,019*	0,001–0,442	0,059**	0,012–0,299	0,000	0,000	0,070**	0,014–0,363
Nepilnamečių (iki 18 metų) asmenų skaičius namų ūkyje	0,820	0,537–1,251	0,535***	0,396–0,723	0,268***	0,142–0,505	0,694*	0,514–0,936	0,681	0,461–1,007	0,896	0,661–1,216

18–35 metų asmenų skaičius namų ūkyje	0,762	0,469– 1,235	1,092	0,651– 1,830	1,674	0,714– 3,926	0,774	0,412– 1,457	0,654	0,212– 2,015	0,900	0,479– 1,689
36–65 metų asmenų skaičius namų ūkyje	0,663	0,314– 1,399	1,403	0,774– 2,544	1,812	0,836– 3,929	0,952	0,505– 1,794	0,556	0,178– 1,738	1,223	0,648– 2,305
Vyresnių nei 65 metų asmenų skaičius namų ūkyje	0,000	0,000	1,671	0,671– 4,158	1,406	0,591– 3,345	1,500	3,687	0,000	0,000	2,263	0,963– 5,319
Konstanta	0,565		0,467*		0,018***		0,580		0,104**		0,349**	
N	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200	1200
Nagelkerke R ² (Cox- Snell R ²)	0,301–(0,174)		0,498–(0,363)		0,839–(0,617)		0,458–(0,313)		0,341–(0,163)		0,258–(0,151)	
-2 LL	802,995		1021,678		445,277		927,293		566,608		861,406	
Hosmer ir Lemeshow testo p reikšmė	0,312		0,008		0,004		0,735		0,985		0,376	
Regresijos modelio χ^2 (df)	228,691–(11)***		540,681–(11)***		1152,337–(11)***		450,132–(11)***		213,591–(11)***		197,112–(11)***	
Modelis klasifikuoja teisingai	84,6%		79,3%		93,1%		81,6%		90%		83,9%	

*** $p < 0,000$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$. G.S – Galimybės santykis (angl. odds ratio); 95 % P.I. – 95 % pasikliautinasis intervalas. Didėjančios kintamųjų (galimybės santykio) reikšmės rodo tikėtiną rezidenciją su motina, globėja; tėvu, globėju; su (j)broliais ir (i)seserimis; su sutuoktiniu ar partneriu; su vaikai ar įvairiais; su kitais giminaičiais; su draugais, pažįstamais ar kambariokais; logistinės regresijos modelyje buvo kontroliuojama nuo bendro namų ūkyje reziduojančių asmenų skaičiaus kintamojo efekto.

Pirmoji analizuojama būsto karjera yra *būsto nuomos* pozicija, kuri atskleidžia, kad tai yra būsto sektorius, integruojantis įvairius namų ūkio tipus. Vieninteliai reikšmingi kintamieji yra rezidencijos su motina (ar globėja) ir vaikais (ar įvaikiais) kintamieji ($\chi^2(11) = 228,691, p < 0,000$), kai, tikėtina, jauno asmens namų ūkis, nuomojantis būstą, yra su 94 proc. tikimybe nekoreziduojantis su motina ir su 57 proc. tikimybe nekoreziduojantis su savo vaikais. Jauno asmens namų ūkio požymiai gyvenančio *nuosavo būsto sektoriuje* ($\chi^2(11) = 540,681, p < 0,000$) asocijuotini su korezidencija kartu su motina (globėja), tėvu (globėju), vaikais (įvaikiais), kitais giminaičiais, kambariokais ar draugais bei nepilnamečių asmenų skaičiaus kintamuoju. Nuosavo būsto sektoriaus poziciją užima jauni asmenys, gyvenantys kartu su tėvais (rezidencijos su motina 6,7 karto ir su tėvu 2,5 karto didesnė tikimybė) ar kitais giminaičiais (keturis kartus didesnė tikimybė), ar gyvenantys su savo vaikais (6,8 karto didesnė tikimybė). Tikėtina, kad nuosavo būsto sektoriaus pozicijos yra užpildytos jaunų asmenų namų ūkių, kurie negyvena su draugais, pažįstamais ar kambariokais (tikėtina 94 proc. galimybė). Mažėjantis nepilnamečių asmenų skaičius namų ūkyje sumažina jauno asmens namų ūkio galimybę 46 proc. reziduoti nuosavame būsto sektoriuje. Apibendrinant nuosavo būsto valdos rezultatus, pažymėtina, kad minėtą būsto karjerą užima jauno asmens namų ūkis, kuris gyvena arba su savo tėvų šeima ar giminaičiais, arba su savo vaikais, ir tai yra namų ūkis su mažesniu nepilnamečių vaikų skaičiumi. Šie rezultatai apie korezidenciją su vaikais ir kartu tikėtiną mažesnę vaikų skaičių gali pasirodyti kaip vienas kitam prieštaraujantys, bet reikia pažymėti, kad nuosavo būsto sektorius integruoja platų įvairių situacijų spektrą – tiek rezidenciją tėvų būste, tiek jauno asmens sukurtą namų ūkio rezidenciją savo nuosavame būste. Nepilnamečių vaikų skaičius jauno asmens namų ūkyje nebūtinai turi sutapti su jauno asmens turimų vaikų skaičiumi ir rodyti nepilnamečių vaikų skaičiaus augimo tendencijas namų ūkyje, nes pirmuoju kintamasis gali kisti priklausomai nuo antrojo kintamojo, bet ir priklausyti nuo kitų situacijų, pvz., didėjantis ar mažėjantis jauno asmens brolių ir seserų skaičius. Toks rezultatas gali atsirasti ir dėl to, kad regresinėje analizėje buvo kontroliuojama nuo bendro namų ūkyje gyvenančių asmenų skaičiaus efekto.

Minėtas plačios aprėpties nuosavo būsto sektoriaus situacijas labiau paaiškina smulkesni regresiniai nuosavo būsto pozicijos modeliai, kurie nusako jauno namų ūkio rezidenciją tėvų būste arba paties jauno asmens namų ūkio kontroliuojamame būste. Binarinė regresija ($\chi^2(11) = 1152,337, p < 0,000$) išskiria, kad rezidencija su tėvais, broliais ir seserimis, sutuoktiniu ar partneriu, vaikais, kambariokais ir nepilnamečių vaikų skaičiaus kintamieji gana reikšmingai atskleidžia jaunimo, gyvenančio *tėvų būste*, požymius. Nenuostabu, kad smarkiai išauga jaunimo rezidencijos su tėvais

(motina ir tėvu) tikimybė gyventi jų tėvų būste, bet reikšmingas ir kitas veiksnys – tikimybių skirtumai: tikėtina 3,6 karto, kad jaunas asmuo reziduos su tėvu, ir net 47,8 karto, kad jaunas asmuo gyvens su motina tėvų būste. Taigi tėvų būstas kaip jauno asmens gyvenamoji vieta gali būti asocijuotini labiau kaip motinos įsipareigojimai (ar našta) savo vaikams. Tai galima paaiškinti postuluojuant prielaidą, kad atsakomybė už vaikus, dažnai atitenkanti motinai, ar pats skyrybų faktas namų ūkyje gali lemti vaikų skaičiaus augimą tokiuose namų ūkiuose. Kiti rezultatai atskleidžia, kad su 3,5 karto didesne tikimybe jaunas asmuo koreziduuoja tėvų būste su broliais ar seserimis ir net 83,5 karto didesne tikimybe – su kitais giminaičiais, su 32 proc. mažesne tikimybe, kad gyvena kartu su sutuoktiniu ar partneriu, su 98 proc. mažesne tikimybe, kad gyvena su draugais ar kambariokais. Vėl čia pastebimas tikėtinas vaikų skaičiaus namų ūkyje mažėjimas (73 proc. šansas). Kitas svarbus veiksnys yra tas, kad 3,2 karto išauga paties jauno asmens korezidavimas kartu su savo vaikais jauno asmens tėvų būste. Jaunų asmenų didėjantis vaikų skaičius atskleidžia, kad tėvai įsipareigoja suteikti būstą tam tikrai jaunimo grupei su vaikais, o ši grupė sudaro 13,3 proc. viso jaunimo, gyvenančio kartu su tėvais⁶. Tai gana svarbus indikatorius, rodantis mažos Lietuvos jaunimo dalies, tikėtina, ribotas galimybes pradėti savarankiškai gyvenimą sulaukus vaikų, kurie priversti rinktis rezidenciją jų tėvų būste. Ketvirtoji regresinė analizė ($\chi^2(11) = 450,132, p < 0,000$) atskleidžia, kad jauno asmens namų ūkio portretą, kuris, tikėtina, dominuoja *savo kontroliuojamame nuosavame būste*. Jauno asmens namų ūkio rezidenciją apibūdina reikšmingi gyvenimo su tėvais, vaikais, kitais giminaičiais, draugais ar kambariokais kintamieji. Tokiame būste mažiau tikėtina, kad jaunas asmuo koreziduuoja kartu su motina (80 proc.), tėvu (78 proc.), kitais giminaičiais (96 proc.), kambariokais (94 proc.), ir daugiau tikėtina (4,9 karto), kad gyvena kartu su savo vaikais. Apibendrinant gyvenimą tėvų būste arba nuosavame būste, išsiskiria skirtingos namų ūkių charakteristikos: gyvenimas tėvų būste asocijuotinas su korezidavimu su tėvais (ypač motina) ir giminėmis ir/arba su jaunimo namų ūkių mažuma, kurie jau turi savo vaikų, o jauno namų ūkio nuosavo būsto kontrolė susijusi su savų vaikų auginimu.

Jauno namų ūkio nuosavo būsto situacija gali būti išskiriama į dvi pozicijas priklausomai nuo to, ar namų ūkis reziduoja vis dar išsimokamame, ar visiškai kontroliuojamame nuosavame būste. Penktasis binarinis regresinis modelis ($\chi^2(11) = 213,591, p < 0,000$) atskleidžia *išsimokamame būste* reziduojančio namų ūkio charakteristikas, kai tik rezidencijos su sutuoktiniu ar partneriu ir savo vaikais kintamieji reikšmingai gali būti asocijuojami su šia būsto pozicija. Tikėtina 4,6 karto, kad jaunas namų ūkis, gyvenantis

6 Šis rodiklis yra specialiai apskaičiuotas, bet nepateiktas lentelėse.

išsimokamame būste, yra kohabituojantys ar santuoką sudarę asmenys, ir tikėtina 4 kartus didesne tikimybe, kad minėti namų ūkiai gyvena su savo vaikais. *Visiškai kontroliuojamą nuosavą būstą* ($\chi^2(11) = 197,112$, $p < 0,000$) įgyja jaunas namų ūkis, kuris, tikėtina, negyvena kartu su motina (su 80 proc. galimybe), tėvu (su 79 proc. galimybe), kitais giminaičiais (su 95 proc. galimybe), draugais kambariokais (su 93 proc. galimybe), bet tikėtina 2,2 karto, kad gyvena kartu su savo vaikais. Reziemuojant galima teigti, kad išsimokamo būsto karjera būdinga jaunų asmenų namų ūkiams, kuriuos saisto partnerystės ar santuokos santykiai ir vaikų turėjimas, kai visiškai kontroliuojamo nuosavo būsto pozicija išskiria kaip reikšmingą faktorių tik namų ūkio vaikų turėjimo faktą.

Pseudodeterminacijos Cox-Snell ir Nagelkerke koeficientai parodo, kad visi modeliai neblogai paaiškina turimus duomenis, o nuosavo būsto sektoriaus, jauno asmens nuosavo būsto ir ypač tėvų nuosavo būsto logistinės regresijos modeliai turi ganėtinai aukštą patikimumą. Verta paminėti, kad visų būsto karjerų modelių, testuojamų priklausomai nuo namų ūkio požymių, koeficientai yra gerokai didesni nei gauti koeficientai, tikrinant būsto karjerų priklausomybę nuo jaunimo bruožų. Tai rodo, kad namų ūkio charakteristikos yra geresni prediktoriai, lemiantys būsto poziciją nei jaunų asmenų savybės. Visgi nuosavo būsto sektoriaus ir tėvų nuosavo būsto regresiniuose modeliuose buvo pažeistos Hosmer ir Lemeshow kriterijaus sąlygos, todėl tikėtina, kad egzistuoja dar keletas kitų reikšmingų kintamųjų ar jų interakcijų, kurie galėtų dar labiau patikslinti šių būsto pozicijų profilį.

Diskusija ir apibendrinimas

Rezultatai atskleidė kompleksinį sociodemografinį jaunimo paveikslą, kuris reziduoja skirtingose nuosavo būsto sektoriaus būsto karjerose. Kiekvienas skirtumas tarp būsto karjerų reprezentuoja, kaip veikia skirtingai būsto politikos ir būsto sektoriaus įvairūs instituciniai mechanizmai. Šie mechanizmai, tikėtina, perfiltruoja jaunimo ir jaunų namų ūkių galimybes savarankiškai apsirūpinti ir išlaikyti turimą būstą, kartu juos išstruktūruoja skirtinguose būsto sektoriaus fragmentuose priklausomai nuo jaunų namų ūkių požymių (Beer et al. 2006; Lennartz 2011 ir 2014).

Lietuvoje privačiai būstą besinuomojantis jaunimas pasižymi panašiomis charakteristikomis ir demografiniais požymiais, kaip ir Vakarų šalių jaunimas. Būsto nuomą kaip būsto apsirūpinimo situaciją pasirenka dažniausiai jaunimas, gyvenantis didmiesčiuose ar miestuose, o ne mažiau urbanizuotose gyvenvietėse ar kaimiškose vietovėse. Aptiktas reikšmingas ir savitas bruožas, kad privačią nuomą renkasi daugiau studentai, kurie skiria

visą savo laiką tik studijoms, nei tie, kurie dirba ar dirba ir studijuoja, ar nei nedirba ir nestudijuoja. Siejant minėtus rezultatus galima teigti, kad privati nuoma Lietuvoje jaunimo atžvilgiu yra būsto karjera, skirta išimtinai spręsti studijuojančio jaunimo būsto poreikio klausimus. Kitas svarbus momentas, kad būsto nuomos poziciją užima, tikėtina, kohabituojantis jaunas namų ūkis, kuris dar neturi savo vaikų. Minėta namų ūkio forma reprezentuoja santykinai startinę šeimos poziciją (ikisantuoikinę ir ikiprokreacinę namų ūkio stadiją). Demografinėse studijose (Deurloo et al. 1994; Kurz 2004; Lersch, De Wilde 2014) pažymėta, kad tokie namų ūkiai apskritai turi didesnes tikimybes užimti rizikingesnes, mažiau saugias ir mobilesnes būsto karjeras (kaip privati ar socialinio būsto nuoma), nes patys namų ūkiai yra mažiau stabilūs (didelė rizika iširti namų ūkiui) arba atsiduria namų ūkio brandos etape, žvelgiant iš viso namų ūkio gyvenimo ciklo perspektyvos. Būsto nuomos karjera kaip būsto apsirūpinimo strategija apibendrina dvi specifines jaunimo savarankiško gyvenimo starto situacijas: būsto nuomos karjera derinama arba su partnerystės, arba su savarankiško gyvenimo studijų metu langais gyvenimo ciklo metu. Pirmuoju atveju sunku tiksliai teigti, kad būsto nuomos karjera yra laikinas apsirūpinimo būstu sprendimas kohabituojantiems namų ūkiams, bet antruoju atveju galima kelti prielaidą apie tai, kad būsto nuoma studijuojančiam jaunimui, tikėtina, tėra laikina būsto pozicija, nes studijos kaip tam tikra užimtumo forma turi savo trukmę. Kai moksliniame diskurse diskutuojama apie šiuolaikinio jaunimo rizikas užimti mažiau stabilią privataus būsto nuomos poziciją būsto sektoriuje dėl mažiau reguliuojamo būsto sektoriaus ir menkėjančio gerovės valstybės vaidmens, ši grupė dažnai apibūdinama kaip nuomininkų karta (Borrowman et al. 2017; Filandri, Bertolini 2016; Lennartz et al. 2016). Visgi, nors patys tyrimo rezultatai neleidžia kategoriškai teigti apie jaunimo kaip nuomininkų kartos mastą Lietuvoje, bet duomenys leidžia kelti prielaidas apie tai, kad būsto nuomos karjera pasižymi laikinumo pozicijomis (demografinis studijų laikotarpis) ar kaip tam tikras bendro namų ūkio sudarymo poligonas (kohabitacija be vaikų). Doling ir Elsinga (2013) teigia, kad šiuolaikinio jaunimo gyvenimo trajektorija, einant suaugusiojo statuso link, įgauna įvairesnių formų, kai dominuojantys jaunimo būsto apsirūpinimo klausimai sprendžiami nebūtinai tik nuosavo būsto sektoriuje, nes siekiama išgyventi neapibrėžtumo laikotarpius dinamiškesnėse būsto pozicijose.

Platus nuosavo būsto sektorius, apimantis įvairias būsto nuosavybės situacijas, integruoja įvairias jaunimo ir jaunų asmenų grupes Lietuvoje. Tai jaunimas, kurio tikėtina pagrindinė veikla yra studijos, ir jaunimas, kuris nėra susaistytas jokiais partnerystės santykiais, ir jaunimas, kuris gyvena mažesnėse gyvenvietėse. Šeimos statuso atžvilgiu rezultatai taip pat

ganėtinai varijuoja. Pažymėtina, kad minėtą būsto karjerą užima jauno asmens namų ūkis, kuris gyvena arba su savo tėvų šeima ar giminaičiais, arba su savo vaikais, ir tai yra namų ūkis su mažesniu nepilnamečių vaikų skaičiumi. Visgi svarbu prisiminti, kad tiek struktūriškai, tiek konceptualiai visas nuosavo būsto sektorius kaip atskira būsto karjera integruoja keletą smulkesnių būsto karjerų ir minėta jaunimo sociodemografinių požymių įvairovė suvienodėja priklausomai nuo analizuojamos mažesnės nuosavo būsto sektoriaus karjeros.

Tyrimo rezultatai parodė, kad amžius reikšmingai susegmentuoja plačios aprėpties nuosavo būsto sektorių tiriamos populiacijos atžvilgiu – korezidavimas su tėvais nuosavame būste yra tikėtina labiau jaunesnių, o ne jaunų suaugusiųjų būsto pozicija, kai pastarieji, jau tikėtina, gyvena savo nuosavame būste. Tai nėra stebinantys rezultatas, nes pastebima, kad daugelyje modernių visuomenių įvyksta lūžis jauno asmens demografiniame kalendoriujė, t. y. būsto nuosavybės rodiklių išaugimas fiksuojamas ties jaunimo brandos etapu pereinant į jaunų suaugusiųjų kategoriją, o amžius yra geras jaunimo būsto nuosavybės prediktorius (Clark et al. 2003; Davies Withers 1998; Kendig 1990). Minėti du nuosavo būsto sektoriaus fragmentai diferencijuoja jaunimo grupę ne tik pagal amžių, bet žymi santykinai dvi skirtingas jaunimo grupes pagal kitus sociodemografinius požymius. Jauni asmenys, gyvenantys tėvų būste, turi, tikėtina, žemesnį išsilavinimą, kai nuosavo būsto karjerą, tikėtina, užima tikslinė grupė, įgijusi aukštesnį išsilavinimą. Rezultatai parodo, kad jauno asmens rezidencija nuosavame tėvų ar savo būste priklauso ir nuo šeimos karjeros: kohabituojantys, santuokoje gyvenantys ar santuokos istoriją turėję, bet išsiskyrę jauni asmenys gyvena savo kontroliuojamame būste, o rezidencija tėvų būste asocijuotina su jaunais asmenimis, kurie neturi santuokinės ar partnerystės istorijos. Šios dvi rezidencijos nuosavame būste formos reprezentuoja ir skirtingus namų ūkius: gyvenimas tėvų būste asocijuotinas su korezidencija su tėvais ar giminaičiais, o gyvenimas nuosavame būste su korezidencija su savo jau pačių jaunų asmenų vaikais. Visgi net septintadalis (13 proc.) jaunų namų ūkių koreziduuoja tėvų būste jau su savo vaikais, o tai rodo, kad dalis jaunų namų ūkių patiria būsto nepriteklių ir turi ribotas savarankiško apsirūpinimo būstu galimybes.

Dar viena svarbi detalė, gauta apibendrinant rezidencijos tėvų būste rezultatus, yra ta, kad jaunimo, gyvenančio tėvų būste, namų ūkis pasižymi gerokai didesne (15 kartų didesne) tikimybe koreziduoti su motina nei su tėvu. Tai atskleidžia tiek jaunimo, tiek bendrai Lietuvos būstu apsirūpinimu situaciją, kad dalies jaunimo būstu apsirūpinimo klausimai tampa neproporcingai jaunų asmenų motinų rūpesčiu, o jaunų asmenų būsto apsirūpinimo našta nėra paskirstoma tolygiai tarp abiejų tėvų. Deja, šio straipsnio duomenys negali

atskleisti, dėl kokių konkrečiai priežasčių atsiranda toks ryškus korezidavimo diferenciacijos su motina nei su tėvu faktas⁷, bet tai svarbu, norint suprasti, kaip koreliuoja būsto ir šeimos karjeros. Demografai iškelia prielaidas apie tai, kad ištuokos epizodas dažnai sutrikdo tolimesnes namų ūkio narių galimybes gyventi nuosavame būste, kai vaikų (šiuo atžvilgiu jaunimo) globa ir kartu būsto aprūpinimo klausimas atitenka motinai (Clark, Davies Withers 2009; Davies Withers 1998; Kulu, Steele 2013). Mulder ir Wagner (2011) teigia, kad tai dažniausiai priklauso nuo to, kokia ir kaip parama būstui apsirūpinti pasiekiami įvairiems namų ūkių tipams, kokie dominuoja nusistovėję lyčių šeiminiai santykiai ir kaip suderintos būsto ir šeimos politikos.

Jaunimui priklausantis būstas gali būti išskiriamas į kitas dvi santykinai skirtingas būsto karjeras – jaunimo išsimokamas būstas ir jaunimui visiškai priklausantis nuosavas būstas. Dauguma sociodemografinių jaunimo tiek individualių, tiek namų ūkio charakteristikų praktiškai sutampa abiejose būsto pozicijose, tad galima teigti, kad nuosavas būsto sektorius gali būti asocijuotinas su ganėtinai homogeniška jaunimo grupe. Tiek išsimokamas, tiek nuosavas jaunimui priklausantis būstas asocijuojamas su savarankišku išplėstiniu namų ūkiu, t. y. čia svarbūs šeimos kūrybos požymiai (kaip partnerystės ar santuokos statusas) ir prokreacinė ar vaikų socializacinė (kaip vaikų turėjimas) elgsena. Be šių bendrų bruožų, išryškėja ir skirtumų, kurie rodo, kad nuosavo būsto karjera derinama su šeiminio statuso pokyčiu ir demografiniais langais gyvenimo ciklo perspektyvoje. Išsimokamo būsto pozicijoje, tikėtina, yra namų ūkiai, kurių šeiminių statusą apibrėžia santuokiniai ryšiai ar mažesne tikimybe partnerystė ar net skyrybų istorija, kai visiška būsto nuosavybė būdinga namų ūkiui, kurį apibrėžia tik santuokiniai ryšiai. Išsimokamame būste, tikėtina, reziduoja jaunimas, įgijęs aukštesnį išsilavinimą, o nuosavo būsto karjera būdingesnė labiau jauniems suaugusiesiems nei jauniems asmenims. Abiem būsto pozicijoms atvejais tikėtina, kad namų ūkiai jau gyvena būste su savais vaikais, bet gyvenančio išsimokamame būste namų ūkiai pasižymi du kartus didesne tikimybe reziduoti su vaikais nei nuosavame būste. Šie rezultatai susidėlioja į gana tvarkingą linijinę jaunimo demografinę gyvenimo ir kartu būsto karjeros mobilumo trajektorijas. Studijų pabaiga ir įgytas aukštesnis išsilavinimas, įvairesnis, bet kartu dominuojantis santuokinis namų ūkio statusas, didesnė tikimybė jau susilaukti vaikų yra savarankiško gyvenimo startą reprezentuojantys demografiniai atributai, kurie sinchronizuojami kartu su ilgalaikiais įsipareigojimais už būsto nuosavybę ir išsimokamo būsto karjera. Būsto nuosavybė pasižymi demografinio ciklo statuso pokyčiais, kuriuos galima nusakyti kaip būdingus

7 Čia galima tik spekuliuoti apie netolygią atsakomybę už vaikus namų ūkyje, asimetrinius lyčių santykius, gana didelį Lietuvos vyrų mirtingumą, didelius migracijos mastus, kai tėvai kaip pagrindiniai šeimos maitintojai dirba užsienyje, ir pan.

brandesnėms ir vyresnėms jaunimo kohortoms, kai įvairūs šeiminiai statusai, būdingi išmokamo būsto gyventojui, konverguojasi ir konvertuojami į santuoką. Žinoma, šis linijinis gyvenimo ciklas, pereinant iš išsimokamo į nuosavo būsto poziciją, yra prielaida, nes sunku nuspręsti iš skerspjūvio tipo tyrimo, todėl minėtą išvadą galima tikrinti atliekant longitudinius ar pakartotinius tyrimus. Bet iš daugumos reikšmingų požymių galima teigti, kad abi šios jaunimo nuosavo būsto karjeros sietinos su korekcinium mobilumu ir numatomų šeimos įvykių suformuotu rezidenciniu mobilumu. Pastarasis sietinas su tokiais šeimoje numatomais pokyčiais, kaip santuokos ar vaiko šeimoje planavimas, kai keičiamas būstas pasitaikant minėtiems reikšmingiems šeimos įvykiams namų ūkio kalendoriuje (Clark, Onaka 1983; Clark, Davies Withers 2009). Iš šio tyrimo sunku atsakyti, ar korekcinis rezidencinis mobilumas įvyksta *post-factum*, t. y. po minėtų prokreacinių ar santuokinių įvykių, ieškant naujo būsto, ar prieš reikšmingus šeimos įvykius ir derinamas su minėtu planavimu iš anksto. Visgi tendencija akivaizdi, kad nuosavo būsto karjera derinama su šeiminio statuso pokyčiu ir demografiniais langais gyvenimo ciklo perspektyvoje (Kurz 2004; Michielin, Mulder 2008).

Padėka

Šis straipsnis parengtas autoriaus, įgyvendinant LMT finansuojamą nacionalinės mokslo programos „Gerovės visuomenė“ projektą „Jaunimo apsirūpinimas būstu: procesai, problemos ir jų sprendimo būdai Lietuvoje (JABS)“ (GER 007/17).

Literatūra

- Aidukaitė, J. 2013. „Būsto politika skirtinguose gerovės modeliuose“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 33 (2): 304–320.
- Allen, J., Barlow, J., Leal, J., Maloutas, T., Padovani, L. 2004. *Housing and Welfare in Southern Europe*. Delhi: Blackwell Publications.
- Andrusz, G. 1992. “The Soviet Union: An Introduction.” In *The Reform of Housing in Eastern Europe and the Soviet Union*, ed. B. Turner, J. Hegedus, I. Tosics, 190–196. New York: Routledge.
- Ansell, B. 2014. “The Political Economy of Ownership: Housing Markets and the Welfare State.” *American Political Science Review* 108 (2): 383–402.
- Beer, A., Faulkner, D., Gabriel, M. 2006. “21st Century Housing Careers and Australia’s Housing Future: Literature Review.” *AHURI Research paper 1*; Melbourne, Vic.: Australian Housing and Urban Research Institute. Prieiga per internetą: https://www.ahuri.edu.au/_data/assets/pdf_file/0020/2684/NRV2_Research_Paper_1.pdf

- Bessonova, N. 1992. "The Reform of the Soviet Housing Model: The Search for a Concept." In *The Reform of Housing in Eastern Europe and the Soviet Union*, ed. B. Turner, J. Hegedus, I. Tosics, 196–220. New York: Routledge.
- Borrowman, L., Kazakevitch, G., Frost, L. 2017. "How Long do Households Remain in Housing Affordability Stress?" *Housing Studies* 32 (7): 869–886.
- Burneika, D., Ubarevičienė, R., Valatka, V., Baranauskienė, A., Pociūtė-Sreikienė, G., Daugirdas, V., Krupickaitė, D. 2017. *Lietuvos metropoliniai regionai: Gyventojų erdvinė diferenciacija XXI a. pradžioje*. Vilnius: LSTC.
- Buzar, S., Ogden, Ph. E., Hall, R. 2005. "Households Matter: The Quiet Demography of Urban Transformation." *Progress in Human Geography* 29 (4): 413–436.
- Clark, W. A. V., Davies Withers, S. 2009. "Fertility, Mobility and Labour-force Participation: A Study of Synchronicity." *Population, Space and Place* 15 (4): 305–321.
- Clark, W. A. V., Huang, Y. 2003. "The Life Course and Residential Mobility in British Housing Markets." *Environment and Planning A: Economy and Space* 35 (2): 323–339.
- Davies Withers, S. 1998. "Linking Household Transitions and Housing Transitions: A Longitudinal Analysis of Renters." *Environment and Planning A: Economy and Space* 30 (4): 615–630.
- Deurloo, M. C., Clark, W. A. V., Dieleman, F. M. 1994. "The Move to Housing Ownership in Temporal and Regional Contexts." *Environment and Planning A: Economy and Space* 26 (11): 1659–1670.
- Doling, J., Elsinga, M. 2013. *Demographic Change and Housing Wealth: Homeowners, Pensions and Asset-based Welfare in Europe*. Dordrecht, Netherlands: Springer Link.
- Feijten, P., Mulder, C. H. 2002. "The Timing of Household Events and Housing Events in the Netherlands: A Longitudinal Perspective." *Housing Studies* 17 (5): 773–792.
- Filandri, M., Bertolini, S. 2016. "Young People and Home Ownership in Europe." *International Journal of Housing Policy* 16 (2): 144–164.
- Gober, P. 1992. "Americans on the Move." *Population Bulletin* 48 (3): 1–40.
- Harloe, M. 1995. *The People's Home? Social Rented Housing in Europe and America*. Cambridge: Blackwell Publishing.
- Hulchanski, J. D. 1995. "The Concept of Housing Affordability: Six Contemporary Uses of the Housing Expenditure to Income Ratio." *Housing Studies* 10 (4): 471–191.
- Ingram-Gilderbloom, J. 2008. *Invisible City: Poverty, Housing and New Urbanism*. Austin: University of Texas Press.
- Kemeny, J. 1992. *Housing and Social Theory*. London: Routledge.
- Kemeny, J. 1995. *From Public Housing to the Social Market: Rental Policy Strategies in Comparative Perspective*. London: Routledge.
- Kemeny, J. 2001. "Comparative Housing and Welfare: Theorising the Relationship." *Journal of Housing and the Built Environment* 16 (1): 53–70.
- Kendig, H. L. 1984a. "Housing Careers, Life Cycle and Residential Mobility: Implications for the Housing Market." *Urban Studies* 21 (3): 271–283.

- Kendig, H. L. 1984b. "Housing Tenure and Generational Equity." *Ageing and Society* 4 (3): 249–272.
- Kendig, H. L. 1990. "A Life Course Perspective on Housing Attainment." In *Housing Demography*, ed. D. Myers, 133–156. Madison: University of Wisconsin Press.
- Kulu, H. 2008. "Fertility and Spatial Mobility in the Life Course: Evidence from Austria." *Environment and Planning A: Economy and Space* 40 (3): 632–652.
- Kulu, H., Steele, F. 2013. "Interrelationships Between Childbearing and Housing Transitions in the Family Life Course." *Demography* 50 (5): 1687–1714.
- Kulu, H., Vikat, A. 2007. "Fertility Differences by Housing Type: The Effect of Housing Conditions or of Selective Moves?" *Demographic Research* 17: 775–802.
- Kurz, K. 2004. "Labour Market Position, Intergenerational Transfers and Homeownership: A Longitudinal Analysis for West German Birth Cohorts." *European Sociological Review* 20 (2): 141–159.
- Lennartz, C. 2011. "Power Structures and Privatization across Integrated Rental Markets: Exploring the Cleavage between Typologies of Welfare Regimes and Housing Systems." *Housing, Theory and Society* 28 (4): 342–359.
- Lennartz, C. 2014. "Market Structures of Rental Housing: Conceptualising Perfect Competition in Mixed Local Rental Markets." *International Journal of Housing Policy* 14 (1): 56–78.
- Lennartz, C., Arundel, R., Ronald, R. 2016. "Younger Adults and Homeownership in Europe Through the Global Financial Crisis." *Population, Space and Place* 22 (8): 823–835.
- Lersch, P., De Wilde, C. 2013. "Young People's Employment and Home Ownership." *Tilburg University HOWCOME Working Paper Series 1*. Tilburg: Tilburg University.
- Mincer, J. 1978. "Family Migration Decisions." *The Journal of Political Economy* 86 (5): 749–773.
- Mulder, C. H. 2006. "Population and Housing: A Two-sided Relationship." *Demographic Research* 15: 401–412.
- Mulder, C. H., Wagner, M. 1998. "First-time Home-ownership in the Family Life Course: A West German-Dutch Comparison." *Urban Studies* 35 (4): 687–713.
- Mulder, C. H., Wagner, M. 2001. "The Connections between Family Formation and First-time Home Ownership in the Context of West Germany and the Netherlands." *European Journal of Population* 17 (2): 137–164.
- Pahl, R. 2001. "Market Success and Social Cohesion: Debates and Developments." *International Journal of Urban and Regional Research* 25 (4): 879–883.
- Rossi, P. H., Shlay, A. B. 1982. "Residential Mobility and Public Policy Issues: Why Families Move Revisited." *Journal of Social Issues* 38 (3): 21–34.
- Rossi, P. H., Weber, E. 1996. "The Social Benefits of Homeownership: Empirical Evidence from National Surveys." *Housing Policy Debate* 7 (1): 1–35.
- Rowley, S., Ong, R. 2012. "Housing Affordability, Housing Stress and Household Wellbeing in Australia." *AHURI Final Report; No.192*. Melbourne, Vic.: Australian Housing and Urban Research Institute. Prieiga per internetą: <https://>

- www.ahuri.edu.au/___data/assets/pdf_file/0010/2215/AHURI_Final_Report_No192_Housing_affordability,_housing_stress_and_household_wellbeing_in_Australia.pdf
- Ruopilla, S. 2005. "Housing Policy and Residential Differentiation in Post-Socialist Tallinn." *European Journal of Housing Policy* 5 (3): 279–300.
- Ruopilla, S. 2007. "Establishing a Market-orientated Urban Planning System after State Socialism: The Case of Tallinn." *European Planning Studies* 15 (3): 405–427.
- Saunders, P. 2005. *The Social Theory and the Urban Question, 2nd Edition*. London & New York: Routledge.
- Stanilov, K. 2007. "Housing Trends in Central and Eastern European Cities During and After the Period of Transition." In *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformation in Central and Eastern Europe after Socialism*, ed. K. Stanilov, 173–190. Dordrecht: Springer.
- Struyk, R. J. 1996. "Housing Privatization in the Former Soviet Bloc to 1995." In *Cities after Socialism. Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies*, ed. G. Andrusz, M. Harloe, I. Szelenyi, 192–213. Oxford: Blackwell Publishers.
- Tsenkova, S. 2009. *Housing Policy Reforms in Post Socialist Europe: Lost in Transition*. Heidelberg: Physica-Verlag Heidelberg.
- Valatka, V., Burneika, D., Ubarevičienė, R. 2014. "Large social inequalities and low levels of socio-economic segregation in Vilnius." In *Socio-Economic Segregation in European Capital Cities: East Meets West*, ed. T. Tammaru, M. van Ham, S. Marcinczak, S. Musterd. London & New York: Routledge.
- van Gent, W. P. C. 2009. "Housing Policy as a Lever for Change? The Politics of Welfare, Assets and Tenure." *Housing Studies* 25 (5): 735–753.
- Žilys, A. 2005. *Moderniosios visuomenės miesto plėtra: rezidencinė diferenciacija Lietuvos didmiesčiuose*, Daktaro disertacija. Kaunas: VDU leidykla.

Gauta 2018 02 05
Priimta 2018 04 26

APOLONIJUS ŽILYS

Housing Career and its Trajectories at the Beginning of Demographic Life Cycle: A Case of Housing Self-provision among Lithuanian Youth

Summary

This article examines how various institutional mechanisms of the housing policy and sector could secure or limit the chances of housing self-provision or housing retention

among youth and young households. It argues that institutional social forces within the housing policy and sector could define the features of a household, and housing career predetermine individual and household behavior. Individuals living in different housing arrangements that depend on the housing type and tenure differ among themselves by everyday consumption, access to public goods and households in which these individuals reside. If housing is an important resource distributed unequally in contemporary societies, young individuals are a precarious social group because their chances of acquiring a stable housing are much more limited compared to older generations. The goal of this study is to disclose the situation of housing self-provision among youth (18–29-year olds) and young-adults (30–35-year olds) in the private housing sector of Lithuania. The author achieves this goal by using the representative survey data analysis to present socio-demographic profile of youth and young adults who occupy different housing positions and have different housing careers. The housing career of the private rent sector is associated with socio-demographic characteristics of “temporality” and the start of independent young individual’s life, while housing ownership career integrates various types of youth groups. Moreover, the private housing career of living with parents is the feature of youth pre-cohabiting with a partner in their pre-independent phase of life cycle. However, one seventh of all young households with their own children live in parents’ housing units. This demonstrates that a substantial share of young households experiences housing deprivation and lacks chances of housing self-provision in Lithuania. Other two housing careers—housing with mortgage and total ownership of housing by young households—are associated with features of family formation (cohabitation with a partner or marital union), childbirthing and childbearing. These two last housing positions synchronize with shifting household status in the demographic life cycle.

Keywords: *housing policy, housing tenure, youth, young household, housing self-provision, housing career, life cycle.*

1 priedas. Jaunų asmenų ir jų namų ūkių sociodemografinių charakteristikų aprašomoji statistika (N = 1200)

Individualios sociodemografinės charakteristikos			Namų ūkio sociodemografinės charakteristikos		
<i>Kintamasis</i>	Dažnis	Proc.	<i>Kintamasis</i>	Dažnis/ Vidurkis	Proc./ Stand. nuokrypis
<i>Lytis</i>			<i>Gyvena su motina, globėja</i>		
Moteris	648	54,0	Ne	737	61,4
Vyras	553	46,0	Taip	464	38,6
<i>Amžius</i>			<i>Gyvena su tėvu, globėju</i>		
18–23 metai	388	32,3	Ne	868	72,3
24–29 metai	430	35,8	Taip	333	27,7
30–35 metai	383	31,9	<i>Gyvena su (i)broliais ir (i) seserimis</i>		
<i>Įsilavinimas</i>			Ne	989	82,3
Pagrindinis ar žemesnis	88	7,3	Taip	212	17,7
Vidurinis	542	45,1	<i>Gyvena su sutuoktiniu ar partneriu</i>		
Aukštesnysis	107	8,9	Ne	694	57,8
Aukštasis	464	38,6	Taip	507	42,2
<i>Šeiminė padėtis</i>			<i>Gyvena su vaikais ar įvaikiais</i>		
Nevedęs, netekėjusi	651	54,2	Ne	845	70,4
Gyvena su partneriu, partnerė	172	14,3	Taip	356	29,6
Vedęs, ištekėjusi	331	27,6	<i>Gyvena su kitais giminaičiais</i>		
Išsiskyręs, išsiskyrusi	46	3,8	Ne	1110	92,4
<i>Užimtumas</i>			Taip	91	7,6
Tik mokosi, studijuoja	241	20,1	<i>Gyvena su draugais, pažįsta- mais ar kambariokais</i>		
Mokosi, studijuoja ir dirba	138	11,5	Ne	1092	90,9
Tik dirba	715	59,5	Taip	109	9,1
Nei mokosi, studijuoja, nei dirba	107	8,9	<i>Nepilnamečių (iki 18 metų) asmenų skaičius namų ūkyje</i>	0,55	0,831
<i>Gyvenamoji vietovė</i>			<i>18–35 metų asmenų skaičius namų ūkyje</i>	1,62	0,615
Kaimiška vietovė	241	20,1	<i>36–65 metų asmenų skaičius namų ūkyje</i>	0,72	0,878
Rajono centras ar miestelis	265	22,1	<i>Vyresnių nei 65 metų asmenų skaičius namų ūkyje</i>	0,11	0,375
Apskritis centras	695	57,9	<i>Bendras asmenų skaičius namų ūkyje</i>	3,00	1,228